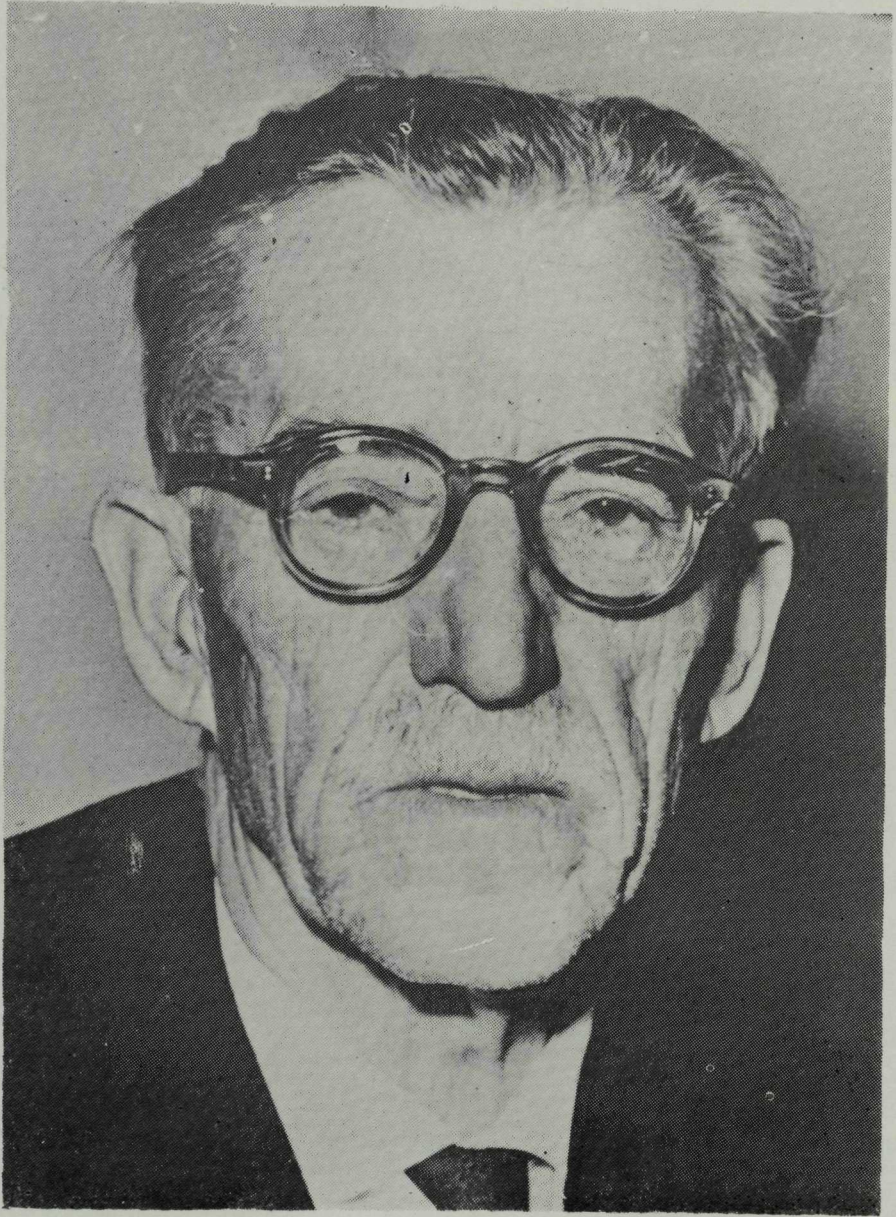

JÁSZKUNSAĞ

1971. SZEPTEMBER XVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

Szabó Pál

JASZKUNSÁG

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
Szolnok Megyei Szervezetének folyóirata
Megjelenik negyedévenként

XVIII. évfolyam. 3. szám.
1971. szeptember

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta
Központi Hírlap Irodánál (Bp., József nádor
tér 1.) és a postahivataloknál. Előfizetési díj:
1 évre 20,— Ft. Csekkszám: egyéni elő-
fizetésnél 61 230, közületinél 61 066.

A szerkesztő bizottság elnöke:

Szurmay Ernő

Szerkesztő bizottság:

Barna Gábor, Elek Lajos, Imre Lajos,
Mészáros Ferenc, Mohácsi Ottó, Simon Béla,
Soós István.

Felelős szerkesztő:

Kaposvári Gyula

Szerkesztőség: Szolnok, Kossuth tér 4.
Telefon: 12-350

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk
vissza.

Kiadja a Szolnok megyei Néplap
Lapkiadó Vállalat.

Felelős kiadó: Virágh Iván.

Index: 25 910

3431-71 Szolnoki Nyomda, Szolnok,
Május 1. u. 19.

Felelős vezető: Kozák Ferenc.

TARTALOMJEGYZÉK:

Darvas József: Veres Péter, Szabó Pál, Váczi Mihály — — — —	97
Makula Márta: A népesség főbb demográfiai és társadalmi-, gazdasági viszonyainak változása a két népszámlálás között Szolnok megyében — — — — —	100
Dr. Végső Zoltán: Szolnok megye lakosságának életkörülményeiről —	105
H. Vaday Andrea: Kik voltak a jászok ősei? — — — — —	117
Benedek Gyula: Adatok Külső-Szolnok vármegye betelepülésének történetéhez 1670—1730 között —	123
Selmeczi László: A munkásmozgalom ismeretlen dokumentumai Szolnok megyéből — — — — —	133
Szücs Sándor: Szólásmondások — —	142

A címlapon: Az Ünnepi Könyvhét szolnoki megnyitáskor rendezett kiállítás anyagából

Veres Péter, Szabó Pál, Váci Mihály *

Az ilyen irodalmi esteken – azt hiszem, ezt Bertha Bulcsú nevében is mondhatom – nekünk prózaíróknak nagyon nehéz a helyzetünk. A költő feláll, elmondja egy versét. Igaz, hogy Nagy Laci – mielőtt ide bejöttünk, és a műsört tervezgettük –, azt mondta, hogy mi, prózaírók is mondjunk itt verset, hisz olyan prózaíró nincs, aki valaha verset ne írt volna. És ebben igaza van. Czine Mihály mindjárt ajánlotta is, hogy mondjam el azt a versemet, ami 1934-ben a Nyugatban jelent meg. De én részben nem is emlékszem már arra a versre, részben nem is lennék hajlandó dokumentálni, hogy milyen rossz költő lett volna belőlem. Azt, hogy jó prózaíró lettem, jó drámaíró lettem-e, azt nem én vagyok hivatott eldönteni, de azt tudom, hogy nagyon rossz költő vált volna belőlem.

Így, hogyha megengedik, akkor inkább néhány olyan gondolatot mondanék el, ami ma délután mozdult föl bennem, amikor megnyitottam a Veres Péter, Szabó Pál, Váci Mihály emlékezetére a Megyei Könyvtárban rendezett kiállítást.

Valóban úgy van, ahogy Czine Mihály mondta az elején, az elmúlt esztendő – a múlt tavasztól a mostani tavaszig – nagy aratást végzett a magyar irodalomban. Először elment Veres Péter, ugyanazon a napon, sok ezer kilométerre innen, Vietnámban, elment tőlünk Váci Mihály, az elmúlt őszön Szabó Pál, néhány hete, Makón eltemettük Erdei Ferencet, és, ha a határon túlra nézünk, s kell nézünk, egybeölelve a magyar szellemi életet, akkor Fábry Zoltánnak a nevét is idesorolhatjuk. Az én számomra személyes veszteség is mindnyájuknak az elmenetele, hiszen különösen Szabó Pál és Veres Péter oly módon voltak részei az életemnek, s egy kicsit talán én is voltam része az ő életüknek, hogy nagyon nehezen tudom elhinni, hogy már nincsenek. Korban én jóval fiatalabb vagyok náluk, Szabó Pálnál majdnem húsz esztendővel, Veres Péternél 15 esztendővel. Péter úgy is hívott engem mindig, hogy a népi írók mozgalmának én vagyok a Benjáminja. No hát, ez a Benjámin-kor bizony elmúlt már, és magam is 60 felé ballagok, és ahogy szokták mondani, 60 felé – haza felé. Ebből a nemzedékből nagyon kevesen vagyunk már, Németh László is nagyon beteg, jószerével Illyés Gyulával ketten vagyunk még, akik írunk, alkotunk, s ilyenkor az ember egy kicsit a jövő felé néz, számolja az erejét, lehetőségeit, összeméri azokkal a tervekkel, amik még élnek benne, számolja, hogy mit nem tudott, és mit akarna még megvalósítani.

Itt a kiállításon – először! – én magam is láttam Veres Péter naptárát, az előjegyzési naptárát, annak a fotomontázsát, amelyiken az utolsó hét napjaiban be van mindenütt írva, hogy mi vár rá, hova kell mennie, és majdnem az utolsó napnál ott van: „délután 2-kor fölhív Darvas”. Nem tudom, hogy ez volt-e az utolsó beszélgetésünk, vagy volt még egy utána, vagy talán ez volt, csak arra emlékszem, hogy azt

* Darvas József Kossuth-díjas írónak, a Magyar Írók Szövetsége elnökének Szolnokon, az Ünnepi Könyvtér megnyitója alkalmával 1971. május 31-én rendezett irodalmi esten elmondott beszéde.

Váci Mihály

mondta nekem: „Most írom én a Szárszót, amelyben a népi mozgalomnak a történetét próbálom megírni, de hát elsősorban a magam sorsát írom meg. Rád vár, mint a legfiatalabbra, megírni ennek a mozgalomnak az igazi történetét”.

Nem először mondta ezt nekem. Jó szóval élvén: egy kicsit a „mániája” volt az, hogy erre a feladatra én vagyok hivatott. Ez volt hozzám az utolsó üzenete, és én egy kicsit végrendeletnek is érzem. Úgy, hogyha a jövődő terveimben valami az első helyen van, akkor ez, hogy megírjam ennek a mozgalomnak a történetét, egy kicsit perújítás-szerűen, mert úgy érzem, hogy a népi irodalom a mi nemzeti köztudatunkban és főleg irodalmi köztudatunkban nincs még igazán a maga helyén. Mi annak idején sokat pöröltünk egymással, sokat vitatkoztunk. Nehéz lenne eldönteni, hogy kinek miben volt igaza. Gondolom, mindnyájunknak volt igaza is, voltak tévedéseink is, de az idő és a történelem valahogyan mégis csak összebékített bennünket, és pörlésünkéből az maradt meg, ami a legigazibb: a perlés egy új, igazi, népibb, nemzetibb, szocialista Magyarorszáéért. Lehet, hogy Nagy Laci versében nem azt értette, amit én értek: átvinni a túlsó partra a szerelmet”. De hadd magyarázzam egy kicsit a költő szavait én is: az irodalom az mindig úgy fejlődik tovább, hogy az utódok megtagadják az elődöket, de az igazi tagadás az, hogyha a tagadásban benne van a folytatás is. Tagadva folytatni. És én azt hiszem, hogy mi úgy tagadtuk a régebbi irodalmat, hogy annak mégis csak a fő vonalát folytattuk, azt, ami a magyar irodalomnak mindig is, évszázadokon keresztül a belső parancsa volt: úgy szólni az emberről, hogy abban benne legyen a nép és a nemzet. Veres Péter szavaival: „Népben és nemzetben gondolkoztunk”. Azt szeretnénk, hogyha a mi szerelmünket a túlsó partra az utódok, a következő nemzedék úgy vinné át, hogy akarjon és tudjon is más módon írni, ahogyan mi írtunk, de azért a népért, nemzetért, a szocialista magyarságért való hitvallás legyen benne minden sorukban. –

Darvas József

Veres Péter munka közben

A NÉPESSÉG FŐBB DEMOGRÁFIAI ÉS TÁRSADALMI-GAZDASÁGI VISZONYAINAK VÁLTOZÁSA A KÉT NÉPSZÁMLÁLÁS KÖZÖTT SZOLNOK MEGYÉBEN

Hazánkban minden 10 évben népszámlálást tartanak. A legutóbbi 1970. január 1-14. között volt, amikor népszámlálók járták az országot és a korábbiaktól részletesebb adatokat gyűjtöttek be minden személyről és lakásról.

A népszámlálás eredményeinek ismerete minden gazdasági-társadalmi vezető számára és a gazdasági-társadalmi életünk, fejlődésünk iránt érdeklődőknek egyaránt fontos adalékot nyújt. Nélkülözhetetlen információk ezek. Éppen ezért kétségkívül fontos, hogy minél előbb rendelkezésünkre álljanak az adatok. Ennek érdekében a feldolgozók mindent megtesznek.

Az egyéni kérdőívek és lakásösszeíróívek feldolgozása, összesítése sok emberi és gépi munkát igényel. A végleges feldolgozás várhatóan 1973-ban fejeződik be. Ez a korábbi - 1960-as - népszámláláshoz képest előrelépést jelent, mert akkor csak 1964-ben tudták a munkát befejezni. Az „átfutási” idő csökkentését gépesítéssel valószínűsítették meg. A Központi Statisztikai Hivatal egy ICL 1904 jelű, angol gyártmányú számítógépet vásárolt a népszámlálás anyagának feldolgozására. Megyénk e munkából jelentős szerepet vállalt, mert Szolnokon végzik - az Adatfeldolgozó Központban - a lyukasztást, mely során minden emberről és lakásról külön karton készül. Havonta általában 1,7 millió ember adatait képesek felkartonozni.

A Központi Statisztikai Hivatal több kötetben teszi közzé a népszámlálás eredményeit. Minden megyéről és megyei városról, valamint Budapestről külön kötet készül.

Elsőként a napokban jelenik meg a Győr-Sopron megyei anyag. Szolnok megye adatait előreláthatóan 1973 nyarán publikálják.

A megyei és városi kötetek után témakörökre vonatkozóan is készülnek országos kiadványok. Így pl. lesz külön demográfiai, a családok és háztartások, lakás és lakóépület, foglalkozási stb. adatokat tartalmazó kötet is.

A Központi Statisztikai Hivatal - a végleges eredmények előtt - eddig már három kötetben közölte az 1970. évi népszámlálás fontosabb előzetes adatait. A legutóbb megjelent kötet, az 1/0-os képviselői minta alapján feldolgozott adatokat tartalmazza, amelyek a végleges feldolgozás során még módosulhatnak. Ezt a módszert a népszámlálás esetében mindössze másodjára alkalmazták, (Először 1960-ban.) Az 1960. évi tapasztalatok bizonyították a mintavétel célszerűségét és hasznosságát, és azt is, hogy a végleges adatokhoz képest minimális az eltérés.

E kötet alapján megyénk népességének főbb demográfiai és társadalmi-gazdasági átalakulását - az utóbbi 10 évre vonatkozólag - megpróbálom a következőkben összefoglalni.

Megyénk lakossága az 1960–1970. évek között 462 150 főről 449 830-ra változott, azaz 12 320 fővel, 2,7%-kal csökkent. Ez időszak alatt a mintegy 29 000 fős vándorlási veszteséget a természetes szaporodás (17 000 fő) nem tudta ellensúlyozni.

Főként a munkaképes korú népesség elvándorlása és az alacsony számú születések hatására ez időszakban a népesség korösszetételében öregedés figyelhető meg. A gyermekkorúak aránya 26%-ról 23%-ra fogyott, viszont a 60 évesek és azon felüliek részesedése 15%-ról 18%-ra nőtt.

A népesség kor megoszlásának alakulása (év elején)

Korcsoport	A népesség %-os megoszlása		
	1960		1970
	Szolnok megyében		Országosan
0–14	26	23	21
15–39	36	36	37
40–59	23	23	25
60–X	15	18	17
<i>Összesen:</i>	190	100	100

A népesség családi állapotában lényeges változás nem következett be. A 15 éves és idősebb férfiaknak mintegy $\frac{1}{4}$ -e nőtlen, a nőknek 16%-a hajadon. A nőtlen férfiak száma 11 000-rel több, mint a hajadon nőké. Az özvegy nők száma 4,3-szer, az elváltaké 2000-rel, 74%-kal több, az azonos családi állapotú férfiakénál.

A 15 éves és idősebb népesség családi állapota (év elején)

Családi állapot	A férfiak				A nők	
	% -os megoszlása					
	1960		1970		1960	1970
	Szolnok megyében		Országosan		Szolnok megyében	Országosan
Nőtlen, hajadon	24	24	25	17	16	17
Házias	71	71	70	66	67	64
Özvegy	4	4	3	15	15	15
Elvált	1	1	2	2	2	4
<i>Összesen:</i>	100	100	100	100	100	100

Megyénk népessége 1970. január 1-én mintegy 126 000 családban élt. Az elmúlt tíz év alatt a családok száma lényegében nem változott, viszont csökkent az átlagos családnagyság. Amíg 1960. január 1-én a 100 családra jutó családtagok száma a rokonnok nélkül 315 fő, addig 1970. január 1-én ez kerekén 300 fő volt. Tíz év alatt a 2–3 tagú családok aránya 65%-ról 72%-ra nőtt, a 4 és több tagú családok aránya viszont 35%-ról 28%-ra süllyedt. A családnagyság csökkenésében szerepet játszott többek között a családtagok egy részének az elvándorlása, valamint a gyermek nélküli idős házaspárok számának a növekedése. Döntő mértékben azonban a családokban élő gyermekek számának csökkentése befolyásolta a családnagyság alakulását.

A családok megoszlása családnagyság szerint

(százalék)

Családnagyság	1960	1970
	január 1-én	
2 családtag	36	40
3 családtag	29	32
4 és több családtag	35	28
<i>Összesen:</i>	100	100

Megyénkben a 100 családra jutó gyermekek száma az 1960. évi 131-ről 111-re fogyott, tehát a családok átlagosan alig több mint egy gyermekkel rendelkeznek. (E mutató alakulásánál figyelembe kell venni a két népszámlálás közti módszerbeli változást, mert az 1960. évi népszámlálás szerint a gyermekek száma tartalmazza családi állapotra való tekintet nélkül a gyermek családi állású személyeket, míg az 1970. évben csak a nőtlen, hajadon gyermekeket foglalja magában.) Éppen ezért pontosabb képet kapunk, ha csak a 15 évesnél fiatalabb gyermekek számát vesszük figyelembe. A 100 családra jutó 15 évnél fiatalabb gyermekek száma 1960-ban 94 és 1970-ben 76 fő volt, tehát jelentős visszaesés tapasztalható megyénkben. Az átlagos családnagyság és a 100 családra jutó gyermekek száma mindkét időpontban az országos átlag körül mozgott, míg 100 családra több 15 évnél fiatalabb gyermek jutott a megyében, mint országosan.

A népesség iskolai végzettségének a színvonalában 10 év alatt kedvező változás következett be. A 7 éves és idősebb népesség $\frac{1}{4}$ -e (1960-ban $\frac{14}{100}$ -a) elvégezte az általános iskola 8 osztályát. Az érettségizettek, valamint a felsőfokú tanintézetekben oklevelet szerettek aránya megkétszereződött. Az iskolába nem jártak aránya hat $\frac{1}{10}$ -ről három $\frac{1}{10}$ -ra mérséklődött.

A nők iskolai végzettsége 1970-ben is kedvezőtlenebb volt, mint a férfi népességé, annak ellenére, hogy erőteljesebben növekedett minden iskolatípusnál a végzett nők aránya.

**A népesség iskolai végzettségének alakulása
(év elején)**

(százalék)

Megnevezés	1960	1970	Országosan
	Szolnok megyében		
A 7 éves és idősebb népességből			
nem végzett egy osztályt sem	6	3	2
8 általánost végzett	14	25	29
érettségizett	3	6	9
felsőfokú tanintézetben oklevelet szerzett	1	2	3
A 15 éves és 8 általánost végzett	23	42	52
A 18 idősebb érettségizett	5	10	16
A 25 népes- felsőfokú tanintézetben			
ségből oklevelet szerzett	1	3	4

Megyénkben azonban az iskolai végzettség színvonala kedvezőtlenebb az országosnál, és a megyék között sem jó a helyezésünk. Az iskolába nem jártak aránya (három $\frac{1}{10}$) csupán öt megyében magasabb. Az általános iskolát végzettek aránya tekintetében megyénk Hajdú-Bihar megye után a legrosszabb. Nem sokkal kedvezőtlenebb az országosnál, és a megyék között sem jó a helyezésünk.

zőbb a helyzet az érettségizetteknel és a felsőfokú tanintézetben oklevelet szerzettek-nél sem, mert közép- és felsőfokú végzettségű szakemberekkel egyaránt a rosszul ellátott megyék közé tartozunk.

Arra vonatkozóan nem állnak rendelkezésünkre adatok, hogy a vándorlásnak milyen hatása volt a megye lakosságának iskolai végzettségére, de feltehetően jelentős befolyást gyakorolt, mégpedig kedvezőtlen irányban.

A népesség gazdasági aktivitás szerinti összetételének változását a gazdaság és infrastruktúra fejlődése, valamint a mezőgazdasági keresők nagyszámú nyugdíjaztatása befolyásolta a legerőteljesebben. Továbbá fokozta a gazdasági aktivitást az 1967-ben bevezetett gyermekgondozási segély is. Tíz év alatt az összes keresők aránya 46 0/0-ról 56 0/0-ra javult. Ezen belül azonban az inaktív keresők aránya közel háromszorosra növekedett, és jelenleg minden 13. ember nyugdíjas vagy járadékos.

Ennek hatására az aktív keresők részesedése az össznépeségből kevésbé (három százalékkal) emelkedett, ami az országoshoz képest kedvező változást tükröz (országosan ugyanis nem módosult ez az arány). Így megyénkben a 100 aktív keresőre jutó eltartottak száma is erőteljesebben mérséklődött (136-ról 103-ra), országosan (100-ról 78-ra csökkent).

A kereső-eltartott arány említett javulása ellenére továbbra is kedvezőtlenebb képet mutat megyénk az országos átlagnál, habár a vázoltak szerint csökkent a különbség.

A népesség megoszlása gazdasági aktivitás szerint és a kereső-eltartott arány alakulása

(százalék)

Megnevezés	1960		1970	
	Szolnok megyében		Országosan	
Az össznépeségből (100 0/0-ból):				
az aktív keresők	40	43	48	
az inaktív keresők	5	13	14	
Az eltartottak	55	44	38	
A 100 aktív keresőre jutó:				
inaktív kereső	13	29	28	
eltartott	136	103	78	
inaktív kereső és eltartott	149	132	106	

A tíz év alatt bekövetkezett gazdasági-társadalmi fejlődés a népesség jelentékeny arányú átrétegződését eredményezte. A megyében végbement iparosodás hatására az ipari, építőipari népesség aránya 1/4-ről 1/3-ra növekedett, míg a mezőgazdasági népesség 47 0/0-ról 41 0/0-ra csökkent. Ennek ellenére megyénk mezőgazdasági jellege megmaradt, bár túlsúlyából veszített.

A népesség megoszlása népgazdasági áganként (év elején)

Népgazdasági ág	1960		1970	
	Szolnok megyében		Országosan	
Ipar, építőipar	25	34	42	
Mezőgazdaság	47	41	29	
Szállítás	6	7	8	
Kereskedelem	5	6	6	
Egyéb	17	12	15	
Összesen:	100	100	100	

A népességnél is nagyobb arányú az aktív keresők népgazdasági ágankénti módosulása. Az 1970. január 1-én aktív kereső tevékenységet folytatóknak 38 0/0-a az iparban, építőiparban, 35 0/0-a a mezőgazdaságban dolgozott.

**Az aktív keresők megoszlása népgazdasági áganként
(év elején)**

(százalék)

Népgazdasági ág	1960		1970	
	Szolnok megyében		Országosan	
Ipar, építőipar	27	38	38	44
Mezőgazdaság	52	35	35	26
Szállítás	5	6	6	7
Kereskedelem	6	8	8	8
Egyéb	10	13	13	15
<i>Összesen:</i>	100	100	100	100

A népesség és az aktív keresők népgazdasági ágankénti összetétele erőteljesen eltér egymástól. Ennek egyik legfontosabb oka, hogy a kereső-eltartott arány az egyes népgazdasági ágakban különbözik. A mezőgazdaságban a nyugdíjasok és járadékosok, valamint eltartottak nagy száma miatt a népességből való részesedés (41 0/0) jóval meghaladja az aktív keresők részarányát (35). Ezzel ellentétes az ipar, építőipar.

Az aktív keresők népgazdasági ágankénti megoszlásának változása megyénk gazdasági és ezen keresztül társadalmi fejlődését is tükrözi. A jelenlegi foglalkoztatottsági struktúra eltér az országostól, mert a mezőgazdasági aktív keresők aránya magasabb és az ipari aktív keresők részesedése alacsonyabb a megyében, mint az országos átlag. Ez a megye sajátosságából ered, de várhatóan tovább mérséklődik majd megyénkben a mezőgazdasági keresők aránya, mégpedig az ipar-építőipar és a terciér-ágak javára.

Makula Márta

SZOLNOK MEGYE LAKOSSÁGÁNAK ÉLETKÖRÜLMÉNYEIRŐL *

A szocialista társadalomban a gazdasági tevékenység célja, hogy a lakosság szükségletei kielégítésének színvonala – röviden az életkörülmények – szakadatlanul emelkedjenek.

Az emberek életfeltételeit a társadalmi-gazdasági fejlettség döntően meghatározza. Az anyagi termelés méreteit, a társadalom és minden egyes ember életének anyagi feltételeit, de a társadalom tagjai közötti kölcsönös viszonyokat is a gazdálkodás hatékonysága és színvonala determinálja. A tulajdonviszonyok ugyanakkor döntően azt befolyásolják, hogy a termelt javak milyen mértékben és formában jutnak el a társadalom különböző csoportjaihoz.

Az emberek életmódjának részletes megismerése már régóta foglalkoztatja a legkülönbözőbb tudományokat. A magyar közgazdasági irodalomban is megoszlanak a vélemények a fogalom tágabb és szűkebb értelmezése terén. Általában a népeség életével kapcsolatban három fogalmat különböztetnek meg, nevezetesen

- az életszínvonalat,
- az életkörülményeket és
- a dolgozók általános helyzetét.

Az *életszínvonal* a legszűkebb tartamú fogalom. Végeredményben azon anyagi javak és szolgáltatások összességét jelenti, amelyet a lakosság egy meghatározott időszak alatt munkája révén, vagy ingyenes társadalmi juttatások formájában megszerz, illetve elfogyaszt.

Az *életkörülmények* fogalmába sorolják mindazokat a tényezőket, amelyek az életszínvonal keretébe tartoznak, ezen túlmenően a kommunális létesítmények általános színvonalát és az ellátottság (a gáz, a víz, a villany, az egészségügy, a művelődésügy, a közlekedés, a lakásviszonyok, az áruellátás színvonala) mértékét. Továbbá e fogalomba sorolják a megszerzett javak „ellenértékeképpen” végzett munka mennyiségét, a munkaidőt és a munka intenzitását. A *dolgozók általános helyzetének körébe* vonják mindazokat a tényezőket, amelyek a dolgozók életkörülményeit befolyásolják, továbbá a társadalmi és politikai (a kizsákmányolás megszüntetése, a létbiztonság stb.) tényezőket. Ezen túlmenően ide sorolják az életmódot és azt is, ahogyan az egyes társadalmi rétegek a megszerzett anyagi javakat felhasználhatják.

A szocialista társadalom építésének jelenlegi szakaszában – amikor a szocialista tulajdonviszonyok nemcsak létrejöttek, hanem meg is erősödtek – az életkörülmények vizsgálatát helyezzük előtérbe. A lakosság életkörülményeinek a kutatásakor és elemzésekor tehát át kell tekinteni a népesedést és foglalkozást, a lakosság jövedelmi viszonyait, a lakás- és kommunális ellátást, az oktatást, a közművelődést és a szakkép-

* A Magyar Közgazdasági Társaság Szolnok megyei Szervezete Élet- és Munkakörülmény Vizsgálati Szakosztály 1971. április 9-i ülésén elhangzott és megvitatott előadás.

zést, az egészségügyi helyzetet. De ide tartozik pl. az is, hogy a lakosság jövedelmének mekkora hányadát fordíthatja saját elhatározása alapján az áruk és szolgáltatások vásárlására, a jövedelmek mekkora része van rendeltetésszerűen meghatározott fogyasztáshoz kötve. Nem lehet a lakosság egészét egyetlen nagy tömegként kezelni, fontos, hogy kellően át tudjuk tekinteni az egyes rétegek, társadalmi-gazdasági csoportok közötti különbségeket.

A gazdaságpolitika szempontjából legfontosabb életszínvonalbeli összetevők általában mennyiségileg aránylag könnyen meghatározhatók. Nehezebben elemezhetők a minőségi tényezők s ezek változásai, továbbá azok a társadalmi, politikai motívumok, amelyek nagyon nehezen számszerűsíthetők, de esetenként nagyon is meghatározó lehet a szerepük az életkörülmények szempontjából. Lényeges a társadalmi közérzet állapota és változásai, s ez utóbbit pedig befolyásolják fejlődésünk múltbeli körülményei és jövőbeni kilátásai is. Stagnáló életkörülmény – viszonylag magasabb szinten is – rossz közérzetet okozhat és fordítva, jónak ítélni meg a lakosság az életkörülményeket még viszonylag alacsonyabb színvonal mellett is, ha ez tartósan és egyenletesen növekvő, továbbá biztatóak a jövő kilátásai.

Megyénkben a lakosság életkörülményeinek eddigi gyors javulása biztosíték arra, hogy a jövőben és konkrétan a IV. ötéves tervidőszak alatt, további rohamos színvonalnövekedés következzen be.

SZOLNOK MEGYE GAZDASÁGI FEJLETTSÉGÉNEK ÉS AZ ÉLETKÖRÜLMÉNYEK SZÍNVONALÁNAK ÖSSZEFÜGGÉSEI

Szolnok megye gazdasági és társadalmi fejlődése a felszabadulás óta igen erőteljes volt, amely hatást gyakorolt a lakosság életének javulására. Megyénkben az országonál gyorsabb ütemű volt mind a gazdaságnövekedés, mind az életkörülmények javulása. A gazdasági fejlődést jól jellemezhetjük a beruházások alakulásával. A szocialista szektorban 1953-tól 1970-ig 22 milliárd forintot fordítottak beruházásokra és eszerint minden lakosra 50 000 Ft jutott. A fejlesztés irányát úgy lehetne leginkább meghatározni, hogy az újjáépítés után elsősorban a mezőgazdaságot támogatták, de ez nem is lehetett másként, mert a lakosság $\frac{3}{4}$ része ebből élt. Egészen 1963-ig a mezőgazdaság termelőirőinek a növelésére fordították a legnagyobb összegeket. Az ipar fejlesztése is megindult, mégis sokáig megyénknek viszonylag kevés ipari beruházás jutott. 1964-től kezdve azonban már az iparfejlesztés az elsődleges cél, és 1964 óta évenként a termelőjellegű beruházásoknak közel felét az ipar állóeszközeinek növelésére fordították. Ugyanakkor a fejlesztés jellemzője, hogy az infrastruktúrális ágazatok kevésbé fejlődtek, mint a termelőágak.

A kialakult gazdasági fejlettséget és a lakosság ellátottságának színvonalát legátfogóbban a nemzeti jövedelem termelésének volumene és az egy lakosra jutó értéke determinálja, amely egyúttal átfogóan hatékonysági paraméterként is felfogható. Ennek alapján országosan az egy főre jutó nemzeti jövedelem 1969-ben 26 000 Ft, míg megyénkben becslések szerint 24 000–25 000 Ft volt, mely az országosnak 92–96 %-a. Az egy lakosra jutó iparban előállított, korrigált nemzeti jövedelem alapján megyénk ipara a 14., az egy lakosra jutó mezőgazdasági nemzeti jövedelem alapján pedig 4. helyen áll.

A gazdasági fejlettség szintjénél a lakosság személyes jövedelmének az átlagos színvonalra valamivel alacsonyabb. Erre utal, hogy a lakosság életszínvonalának egyik leglényegesebb mutatója, az egy főre jutó összes jövedelem szerint megyénk a 15. helyet foglalja el.

Természetszerű, hogy a szocialista társadalomban a gazdaság fejlesztése a lakosság minél jobb életkörülményeinek biztosítása érdekében történik. Megyénkben ugyanakkor az utóbbi évek tapasztalatai, valamint számításaink is azt bizonyítják, hogy a lakosság ellátottsága némileg elszakadt a gazdaság fejlettségétől. Megyénk fejlettségi színvonalát nemcsak a nemzeti jövedelem alapján próbáltuk megközelíteni, hanem a termelőágak és a lakosság ellátottságának természetes mutatói felhasználásával is. Ezzel azért kísérleteztünk, mert a nemzeti jövedelem alapján történő meghatározás nem mentes a torzításoktól. Nem vehetjük figyelembe pl. a gazdasági struktúrában meglévő különbségeket, az árak torzító hatását. Ezért nem is mutatja megnyugtatóan a gazdasági fejlettség szintjét. A természetes mutatók pedig sok esetben a minőségi követelményeknek nem tesznek eleget (pl. a lakás és lakás közötti különbség). A már említett összevont természetes színvonalmutató alapján a gazdasági fejlettség tekintetében megyénk a nyolcadik helyen, a lakosság infrastruktúrális ellátottsága terén pedig a 11. helyen állt.

Megyénk a fejlett mezőgazdasággal rendelkező megyék közé tartozik és országosan a negyedik legjobb volt.

Az iparosodottság szintje (11. hely) nagymértékben meghatározza egy terület gazdasági-társadalmi életét. Az erőfeszítések következményeként a megye ipara igen jelentős növekedést mutat és a terv szerinti további erőteljes fejlesztés mellett egyre inkább befolyásolója és meghatározója a megye gazdasági életének. 1970-ben az iparban foglalkoztatottak 10 000 lakosra jutó száma már elérte az 1320 főt, és e mutató szerint a közepesen fejlett területek közé tartozunk.

Az infrastruktúrális ellátottság – mint már említettük – némileg elszakadt a gazdaság fejlettségétől. A lakosság életkörülményei alapján 1967-ben megyénk országosan a 11. volt, ezen belül azonban nagy különbségek mutatkoztak az egyes vizsgált ágazatok színvonalában. Általában – a lakáshelyzet kivételével – a közepesen és az annál rosszabban ellátott megyék közé tartozunk. Rangsor szerint legrosszabb a közlekedési és kereskedelmi ellátottság volt (17., illetve 15.). Megyénk a lakásellátottság tekintetében országosan a 4. és a közművesítés, valamint az oktatás helyzete alapján a 7. volt.

A gazdasági fejlettség és az életkörülmények színvonala az ország megyéi között *

Megnevezés	A jövedelmek	A természetes mutatók
	alapján	
A gazdasági fejlettség	gyenge	közepes
Ezen belül: ipar	gyenge	gyenge
mezőgazdaság	fejlett	fejlett
A lakosság ellátottsága	gyenge	gyenge
Ezen belül: lakás	-	fejlett
közművesítés	-	közepes
kereskedelem	-	gyenge
közlekedés	-	elmaradott
oktatás	-	közepes

Az infrastruktúra a gazdasági élet megannyi területén is meghatározó szerepet játszik. A megfelelő kiépítettségű infrastruktúra ugyanis éppen a termelő állóeszközök és a munkaerőfelhasználás hatékonyságának növekedésében „térül meg”. Ennek a fo-

* Az 1-5. helyezést fejlett, a 6-10. közepes, a 11-15. gyenge, a 16- elmaradott színvonalúnak tekintettük.

kozott javításával számolunk a IV. ötéves tervben és az erőforrások nagyobb hányadát fordítjuk ennek a növelésére.

Megyénk gazdasági és infrastrukturális fejlettségének bemutatása után az életkörülmények állandó és fokozatos javításának a körülményeit érintjük. Melyek voltak azok a legfontosabb társadalmi-gazdasági okok, amelyek meghatározták megyénk helyzetét?

A felszabadulást követően a tulajdonviszonyok változásával, a termelőerők gyors fejlődésével egyidejűleg alapvetően megváltoztak a társadalom osztályviszonyai, a népgazdasági ágak szerkezeti összetétele. A termelési viszonyok megváltozásának első állomása az 1945. évi földosztás volt. A földosztás eredményeként megszűntek a feudális nagybirtokok. A földosztást 1946 és 1949 között a bankok, a 10-nél több munkást foglalkoztató iparvállalatok és a kereskedelem államosítása követte, s ezzel lényegében megszűnt a tőkés csoportja és hatalma, erősödött a munkás és paraszti osztály. A társadalom osztályszerkezetében történt változásnak ez volt az egyik alapvető szakasza. A változást az tette teljessé, hogy a következő lépésben a szocialista tulajdon- és osztályviszonyok kialakítása a mezőgazdaságban is bekövetkezett. Ez a folyamat lényegében egybeesett a nagymérvű iparosítással, amely jelentősen meggyorsította a megye osztályszerkezetének átalakítását azért, hogy a korábban mezőgazdaságban dolgozók számára ipari, építőipari stb. munkaalkalmat biztosított.

A megye gazdasági fejlődése – ezen belül is elsősorban az iparosítás és a mezőgazdasági termelőség növekedése fokozatos megszilárdítása – kedvezően hatott a lakosság életszínvonalának alakulására. A létbizonytalanság megszűnése, a keresők számának és összetételének a változása, a társadalombiztosítás növekedése, a nyereségrészesedési rendszer bevezetése, a fogyasztói árindexnél nagyobb arányú átlagkeresetnövekedés, az egyéb ún. közvetett juttatások, de nem utolsósorban az infrastrukturális ellátottság javulása mind azt bizonyítja, hogy a népesség lényegében jobban él, mint a felszabadulás előtt. A nagymérvű fejlődés ellenére is azonban még csak részben sikerült felszámolni a nagy színvonalkülönbséget, amely a múlt „örökségként” e terület és az ország többi része között kialakult.

A NÉPESSÉGSZÁM ÉS A FOGLALKOZTATOTTSÁG ALAKULÁSA

A megye népességszáma 1941–1949 között a háborús pusztítások következtében fogyott, 1949–1960 között 12 000 fővel nőtt, az 1960 óta eltelt időszakban pedig 12 000 fővel csökkent. A lakosságszám 1970. január 1-én 449 800 fő volt. A népességszám alakulását többnyire három tényező befolyásolja, nevezetesen demográfiai, társadalmi és gazdasági okok. A lélekszám változásában megyénkben időszakonként más és más tényező hatott erőteljesen. Az 1949–1960 közötti időszakban a megyében a népesség növekedését legfőképpen a demográfiai tényezők befolyásolták. Az 1950-es években magasra nőtt a születések száma és adminisztratív intézkedések hatására 1954–1956-ban ez meghaladta az évenkénti 10 000-et, ugyanakkor a gazdasági mozgatórugók még kisebb mértékben befolyásolták a népesség alakulását. Az 1960 óta eltelt időszakban viszont a társadalmi-gazdasági folyamatok kerültek előtérbe. A mezőgazdaság szocialista átszervezéséből következő gépesítés hatására az elvándorlás nagyrányúvá vált, amelyet a természetes szaporodás nem tudott ellensúlyozni, mert a születések száma is erősen visszaesett. A népességszám csökkenése 1968-ban állt meg.

Megyénk népességét – amelynek az életkörülményeit vizsgáljuk – nagyjából e fő okok mozgatták. A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogyan alakult a foglalkoztatottság. A foglalkoztatáspolitikai egyik alapvető célja, hogy a munkát keresők számára munka-

alkalmat teremtsünk, vagyis arra kell törekedni, hogy a teljes foglalkoztatottságot biztosítsuk. Ez a célkitűzés, amely egyúttal a gazdasági fejlettséget is emeli és az életkörülmények javulására is kihat, az iparfejlesztéssel párhuzamosan fokozatosan valósul meg. Megyénkben a foglalkoztatottsági szint a felszabadulás után fokozatosan növekedett, amely annak a következménye, hogy a munkaképes népesség munkába vonása igen erőteljes volt. A férfiak foglalkoztatása már teljes egészében biztosított és a női munkahelyek létrehozásában is nagyot léptünk előre.

A foglalkoztatottsági színvonal fejlődése

Megnevezés	1949	1960	1970	Országosan
	Szolnok megyében			1970
Az aktív keresők				
női	39	38	52	64
férfi	96	99	88	88
összes	68	70	71	76
A munkaképes korú népességből a tanulók aránya %	1	2	8	8

A felszabadulásunk után végbement gazdaságstruktúra-változás igen jól érzékelhető a keresők arányának a módosulásában. A mezőgazdasági keresők arányának a rovására ugyanis nemcsak az ipari-építőipari keresők aránya nőtt, hanem a nem termelő ágaké is. A mezőgazdaságtól – természetesen a további technikai színvonal emelkedésétől függően – még további munkaerő vonható el, mert részben a mezőgazdasági keresők aránya változatlanul egyik legmagasabb az ország megyéi között, részben további gépezéssel ezt biztosítani is lehet.

Az aktív keresők számának százalékos megoszlása népgazdasági ágak szerint

Népgazdasági ág	1949	1960	1970	Országosan
	Szolnok megyében			(százalék)
Ipar-építőipar	13	27	38	44
Mezőgazdaság	71	52	35	26
Közlekedés	3	5	6	7
Kereskedelem	4	6	8	8
Egyéb	9	10	13	15
<i>Összesen:</i>	100	100	100	100

Megnövekedett a szolgáltatási ágakban foglalkoztatottak száma is, de kisebb az arányuk, mint országosan. Különösen figyelemre méltó ez azért, mert Magyarországon alacsonyabb a nem termelő ágakban foglalkoztatottak aránya, mint a hasonló fejlettségű államokban.

A foglalkoztatottság szerkezete alapvetően megváltozott, de jelenleg még nem elég modern. Növelni kell az iparban, építőiparban és különösen a terciér ágakban foglalkoztatottak részarányát. Gyakran hallani olyan véleményeket, hogy mezőgazdasági jellegű megyékben a foglalkoztatási gondokat, az életszínvonal emelését a mezőgazdaság fejlesztésével kell megoldani. Csakhogy a mezőgazdaság fejlesztése fölös népességgel jár. Az ipar és a mezőgazdaság párhuzamos fejlesztése részben társadalmi okok, részben az ipar egy-nyersanyagai miatt nem egymással ellentétes, hanem egymást kiegészítő folyamat. A megye harmonikus fejlődéséhez tehát a további iparosítás hosszabb távon is szükséges.

A JÖVEDELMI ÉS FOGYASZTÁSI VISZONYOK ALAKULÁSA

Térjünk át a jövedelmi viszonyokra, amely rendkívül sokat javult az elmúlt 25 évben. Elég arra utalnunk, hogy a lakosság jövedelmének az elosztása megváltozott. Mielőtt a jövedelmek növekedését és arányait bemutatnánk, arra utalunk, hogy a változás számtalan tényezőtől közvetve is megállapítható.

Mint már jeleztük, a munkaerőforráson belül a keresők aránya emelkedett, bár az országosnál kisebb ütemben. A keresők szerkezetének a módosulása is jövedelem-növelőként hatott, ugyanis a nem mezőgazdasági ágazatokban egész éven át biztosított a foglalkoztatás. A lakosságból mintegy 13 000-en dolgoznak más megyékben, akiknek nagy része első ízben vállalt munkát. E keresők jövedelme nem megyénk üzemeinek a termelőtevékenységéhez kötődik ugyan, de nem ott csapódik le, mert a megyébe hozzák és költik el. A jövedelemben részesülők körének a nagyfokú kiszélesedését jelzi továbbá az is, hogy a nyugdíjasok és járadékosok száma megnőtt.

A jövedelemben részesülők körének a növekedése mellett egyre tökéletesedett a bér- és fogyasztói árrendszer. 1953-ban megszüntették a differenciált bérezést, ezáltal a kereseti különbségek csökkentek. A fogyasztói árrendszeren belül a tömegélelmézési és szolgáltatási árakat és lakbéreket az 1946. augusztus 1-i valutastabilizáció alkalmával alacsonyan állapították meg. Azóta sok esetben volt ár- és bérreform, és legutóbb, az új gazdaságirányítási rendszer bevezetésével új fogyasztói árrendszer lépett életbe. Ezek az intézkedések – egy-két kivétellel – lényegében javították a lakosság anyagi helyzetét. A megyében élő lakosság jövedelmi viszonyainak a javulását híven mutatja, hogy a legfontosabb cikkek jövedelem- és árviszonyai igen jelentősen javultak a felszabadulás előttihez viszonyítva.

Néhány fontosabb cikk áráránya munkaórában kifejezve
Szolnok megyében

M e g n e v e z é s	A cikkek megvásárlásáért ledolgozott munkaórák		1970 az 1938 %-ában
	1938	1970	
	évben az ipari munkásoknál		
Kenyér	1,1	0,3	27
Cukor	3,1	0,9	29
Sertéshús kg	5,1	3,3	65
Szalonna	6,2	2,7	44
Tej, liter	0,9	0,3	33
Tojás, 100 db	26,5	12,4	47
Férfi	41,2	20,7	50
Női cipő, pár	48,5	15,0	31
Villany áram, kWó	2,3	0,1	4
Vasúti jegy 100 km-re	12,9	2,7	21

A jövedelmi viszonyokban jelentősen előrehaladt az osztálykülönbségek megszüntetése és jelenleg általában az osztályok közötti egyenlőség a jellemző. Ezt igazolja az 1967-ben végzett jövedelmi felmérés is.

Hazánk népességszámának és jövedelmének megoszlása társadalmi csoportonként 1967-ben

(százalék)

Népességcsoportok	A népesség	A jövedelem
	megoszlása	
Munkások	38,8	36,8
Parasztk	20,0	19,8
Szellemi foglalkozásúak	17,9	22,5
Kettős jövedelműek	11,9	12,1
Magánkisiparosok és önállóak	2,6	2,5
Nyugdíjasok	8,8	6,3
<i>Összesen:</i>	100,0	100,0

A társadalmi osztályok és a fő népességcsoportok ma már nagyjából számarányuknak megfelelően részeseznek a jövedelemből. Egyedül a szellemi foglalkozásúaknál tapasztalható előnyös, a nyugdíjasoknál hátrányos eltérés. A szellemi foglalkozásúak jövedelmi arányát a vezető réteg magasabb jövedelme némileg számaránya fölé emeli, a nem vezetői kategóriába tartozó szellemi dolgozók zömének jövedelme közel van a munkásátlaghoz. A nyugdíjasok jövedelmarányát némileg lecsorítják az alacsonyabb régi nyugdíjak és az alacsony paraszti járadék.

Megyénket tekintve, a mezőgazdasági munkások egy főre jutó átlagos havi jövedelme meghaladja az országos átlagot, sőt a megyei munkásokét is, ugyanakkor a szellemi foglalkozásúaké és nyugdíjasoké jóval kevesebb az országosnál.

Az egy főre jutó átlagos havi jövedelem foglalkozáscsoportok szerint, 1967

Megnevezés	Szolnok megyében	Országosan	Szolnok megye az országos %-ában
Szellemi foglalkozásúak	1412	1443	98
Munkások	1006	1090	92
Mezőgazdasági fizikai foglalkozásúak	1178	1150	102
Nyugdíjasok és rendszeres keresetnélküliek	722	921	78

Ennek főbb okai a következők: a megyében kevesebb a magasán képzett szellemi és fizikai munkaerő, hiányoznak a magas jövedelmet biztosító iparágak (pl. szénbányászat, kohászat), a kereső-eltartott arány kedvezőtlenebb, magas a termelőszövetkezeti nyugdíjasok és járadékosok aránya, akiknek nyugdíja jóval alacsonyabb az átlagosnál.

A parasztság egy főre jutó jövedelme – mint említettük – meghaladta a munkásokét. Ez azonban nem jelenti, hogy a parasztság életkörülményei jobbakk munkásokénál. A falu és a város közeledésének ez kétségtelen és fontos jele, viszont az életkörülmények egyéb fő vonásaiban – a falu felzárkózása még nem történt meg. Utalunk a munkakörülményekben és a munkaidőben meglévő különbségre. A KSH egyik felmérése szerint a termelőszövetkezeti parasztság munkaideje télen naponta 9, nyáron 13 óra, szemben a munkások napi átlagos 9–10 órás munkateljesítményével, tehát a parasztság több időt fordít a jövedelmek megszerzésére. A falu a víz, gáz, csatornaellátásban messze elmaradt a várostól, kedvezőtlenebb a közlekedési, kulturális és egészségügyi ellátottság, mindezek következtében a fogyasztás szerkezete is különbözik. Részben élelmiszerre fordítanak sokkal többet, nagyobb arányú a lakásra fordított összeg, viszont kisebb a közlekedésre, a művelődésre stb. fordított rész.

Köztudomású, hogy az egy főre jutó jövedelem kialakulásában a foglalkoztatás színvonala, struktúrája, az egyes termelőágakban elért átlagkeresetek nagyságrendje

és a demokráfiai tényezők játszanak szerepet. Az átlagkeresetek szintje alapján az iparban és építőiparban nem értük el az országos átlagot. Ennek több oka van, amelyek közül leglényegesebb a strukturális különbség. A mezőgazdaság viszont átlagosan már elérte az országos szintet. Olyan ellentmondásos helyzet alakult ki tehát, hogy a mezőgazdaságban dolgozók – csökkenő számuk miatt – átlagosan kerestek annyit, mint országosan, az egyre bővülő iparban viszont növekszik az országoshoz viszonyított különbség, és kiegyenlítődésről nem beszélhetünk. Ha az átlagkereseteknél tartunk, feltétlenül tisztáznunk kell néhány látszólag ellentétes folyamatot, amely megyénkben különösen az utóbbi évtizedben a jövedelmek alakulásában végbement. Megfigyelhető, hogy a lakosság készpénzbevételei évenként 8–10 % -kal növekedtek, és ezt részben fogyasztásra is fordították, amelyet a kiskereskedelmi forgalom közel hasonló arányú emelkedése jelez. Sajnos, nem ismeretes az ingyenes társadalmi juttatás nagysága és a termelői önfogyasztás sem, ennek ellenére azt mondhatjuk, hogy az elmúlt tíz év alatt igen gyorsütemű – az országosnál is gyorsabb – reáljövedelem emelkedés következett be, annál is inkább, mert a népesség tíz év alatt 12 000 fővel csökkent. Az 1967–1969 közötti időszakra kísérleti számításokat végeztünk. Ennek alapján 1967–1969 között a reáljövedelem országosan 12 % -kal, ugyanakkor megyénkben mintegy 15–16 % -kal növekedett. Az országosnál gyorsabb emelkedésnek fő okai, hogy a népesség kismértékben csökkent, a szocialista szektorban a foglalkoztatottak száma kilenc % -kal bővült, azaz a kereső és eltartott arány javult és a reálbér – tehát az egy keresőre jutó jövedelem – 6 % -kal nőtt. Ez utóbbi viszont nem érte el az országos növekedési ütemét, mert az 8 % -os volt.

A jövedelmi helyzet mindenkor behatárolja a lakosság fogyasztását, pénzelköltéseit. A fogyasztást általában az jellemzi, hogy a felszabadulás előttihez viszonyítva a szerkezete megváltozott. A szocialista életforma, a modern életre való törekvés és a magasabb jövedelem igen erőteljes igényt – és lehetőséget – teremtett a kulturáltabb életre. Ez abban mutatkozik meg, hogy az alapvető létszükségleti cikkek, a lakbér és a fűtés-világítás kiadási részaránya kevesebb lett, ugyanakkor a háztartási cikkek és az egyéb kiadások (művelődés, sport stb.) részaránya növekedett. A létfenntartási költségindex szerkezete jóval egészségesebb a felszabadulás előttinél.

A kiadásokban legnagyobb arányú az élelmiszerfogyasztás. A megye lakossága még igen kalóriadúsán étkezik. Bár lényeges az, hogy az egyoldalú, igen zsíros táplálkozás mérséklődik és mind változatosabb lesz, a parasztság kalóriafogyasztása még jóval meghaladja a munkás-alkalmazottakét és az országosát is.

Az egy főre jutó napi tápanyagfogyasztás, 1968

Megnevezés	Mértékegység	A munkás-alkalmazotti		A paraszti	
		1968	az országos % -ában	1968	az országos % -ában
Kalória	gramm	2882	95	3963	121
Összes fehérje	gramm	101	126	130	127
Ezen belül:					
állati eredetű fehérje	gramm	58	153	72	164
Zsír	gramm	115	107	155	127
Szénhidrát	gramm	341	84	479	113

A lakosság jövedelmének nagy részét személyes szükségletének kielégítésére használja fel. Társadalmi rétegenként a fogyasztás eltérő szerkezetű, mert pl. a parasztság élelmiszerfogyasztása még magas, amely az igen tekintélyes, saját termelésből származó önfogyasztásból is következik.

AZ INFRASTRUKTURÁLIS ELLÁTOTTSÁG JAVULÁSA

Megyénk rendkívül elmaradott állapotokat örökölt és sürgős tennivalók merültek fel mindjárt a felszabadulás után. Viszont az infrastruktúra fejlesztése nem könnyű feladat, kiépítése igen költséges. Nem véletlen, hogy először a termelőágak fejlesztése áll előtérben és csak ezután következhet a nem termelő szféra méreteinek a növelése.

Megyénkben az 1950-es évek elejére már sikerült felszámolni a háború okozta károk jelentős részét és ezután rohamos fejlődés indulhatott meg. Az infrastrukturális ágak gyors ütemű előrenyomulását jól mutatja, hogy az országos átlagot erősen megközelítettük, bár nem értük el.

A legtöbb problémát okozta és okozza ma is a városokban – a kevés lakás. A lakásszám növelése nem lehetséges rövid időn belül, mert komoly anyagi fedezetet és építőipari kapacitást igényel. A lakásépítkezés nagy ütemben 1960 után indult meg. Az 1953 óta épült lakásoknak mintegy $\frac{3}{4}$ -e 1960–1970 között került átadásra. A lakáshiány fokozatos felszámolására a megyében 1975-ig – a 15 éves lakásfejlesztési terv keretében – 35 ezer lakás felépítését tűzték ki célul, melyből 1970-ig 28 000 darab már meg is volt. Ennek $\frac{1}{4}$ -ét állami erőforrásból építették. Az építkezés a városokban, ezen belül is Szolnokon a legerőteljesebb. Az átadott lakásoknak megközelítően a fele a megye hét városában koncentrálódott, ami természetesen is, hiszen a lakáshiány zömmel itt jelentkezik. A nagymérvű lakásépítkezés meghozta eredményét a lakossűrűség javulásában. A felszabadulás előtti 419-cel szemben 1970-ben 308 fő jutott 100 lakásra, amely az országoshoz (328) viszonyítva kedvező arányt jelent. A lakások szobák szerinti összetétele azonban rosszabb az országosnál.

A lakásállomány alakulása

Megnevezés	1960		1970
	Szolnok megyében		Országosan
A lakások száma 1000-ben			
Ebből: (százalékban):	131	142	3142
1 szobás	71	50	46
2 szobás	26	45	43
3 és több szobás	3	5	11
A 100 lakásra	351	308	328
A 100 szobára jutó népesség, fő	262	199	200

Legnagyobb fejlődés a villamosításnál tapasztalható, mert a lakásoknak több mint $\frac{3}{4}$ -e villamosenergia fogyasztó. A közművesítés is sokat javult, de főként a gáz- és vízellátás hiányos.

A lakosság egészségügyi ellátása napjainkban szervezett keretek között folyik, mely szervezetnek a preventív tevékenység és a gyógyítás egyaránt fontos feladata. A települések nagy része rendelkezik körzeti orvossal. Lényeges fejlődés tapasztalható a szakorvosi ellátásban, valamint a kórházaknál és a gondozóintézeteknél is. A megyében 1970-ben 647 orvos volt, 367-tel, illetve 131 0/0-kal több, mint 1952-ben. Ennek eredményeként 6-ról 15-re emelkedett a 10 000 lakosra jutó orvosszám, ami az országostól kevesebb, országosan ugyanis 1969-ben 21 orvos jutott 10 000 lakosra.

Jelentős fejlődés tapasztalható a fekvő betegellátásban is. 1944-ben 458, 1970-ben pedig 2544 kórházi ágy volt a megyében, ennek eredményeként az 1952. évi 29-ről 1970-ben 58-ra emelkedett a 10 000 lakosra jutó kórházi ágyak száma. A kórházi ágyak száma azonban a megyében nem éri el a szükségeset. Jelentős javulást hoz majd az új megyei 1100 ágas kórház létesítése.

A lakosság egészségügyi ellátásának javulását bizonyítja az átlagos életkor emelkedése, amely jelenleg a nőknél 69, a férfiaknál 67 év, a fiatalabb korosztály halálzási arányszámának kedvező alakulása, az egyes betegségek (pl. tbc gyermekbénulás) felszámolása. Különösen a csecsemőhalálozás terén észlelhető hatalmas javulás. Ugyanakkor új betegségek léptek fel – rák, a szív betegségek –, amelyek ellen fokozottabb védekezésre van szükség.

A művelődéspolitikában is gyökeres átalakulás ment végbe. Az oktatás minden szintje az államosítástól kezdve lényeges reformokon keresztül fejlődött. Ezzel párhuzamosan a népművelési munkában is átalakulás történt, illetve az új gazdasági-társadalmi rend jelentős változást eredményezett az emberi magatartásban és gondolkodásmódban is.

Az óvodáknál erőteljes fejlődés tapasztalható, ugyanis 1952 óta több mint kétszeresére nőtt az óvodai férőhelyek száma. 1970-ben 10 800 gyermek járt óvodába, amely 183 0/0-a az 1952. évinek. Az óvodás korúaknak több mint fele jelenleg óvodás, míg 1960-ban még csak 29 0/0 volt ez az arány. Ennek ellenére a városokban – és különösen Szolnokon – kevés az óvodai férőhely, és zsúfoltak e fontos intézmények.

Az alsó- és középszintű iskolai oktatás méreteiben és minőségben is lényegesen javult, amit az egyre korszerűbb tananyag és a jól képzett tanerők mellett az iskolák modernebb felszereltsége is elősegített. Az 1952–1970 közötti időszakban az általános iskolák osztálytermeinek száma 185-tel, a tanerők száma 834-gyel bővült. Még mindig igen jelentős viszont – 1970-ben 34 0/0 – a váltakozó tanítással használt osztálytermek száma, és ugyancsak magas a szükségtermek száma (1970-ben 114) is. A középiskolai oktatás terén figyelhető meg a legnagyobb változás. A tanulók száma a középfokú oktatásban megkétszereződött az 1952–1970 közötti években. Az iskolareform céljának megfelelően, mely a népgazdasági igényekhez fokozatosan igazodott, csökkent a gimnáziumban tanulók aránya és emelkedett a szakközépiskolákban és technikumokban tanulók részesedése az összes tanulókön belül.

Szolnok megye rosszul ellátott a felsőfokú intézményekkel. Szolnokon, a megyeszékhelyen nincs is. A három főiskolán évenként 600–700-an tanulnak. A megye szakemberellátottságában általában érezhető is ennek előnytelen hatása. Az 1968/1969-es tanév elején az ország összes felsőfokú oktatási intézményében mindössze 1973 Szolnok megyei lakóhelyű, nappali tagozatos hallgató tanult.

A megye népességének iskolai végzettsége sokat javult. 1970-ben a 7 éves és az annál idősebb népesség negyede (1960-ban még csak 14 százalék), a 15 évesnél idősebbeknek a fele elvégezte az általános iskola nyolc osztályát. Az érettségivel, valamint felsőfokú tanintézeti oklevéllel rendelkezők aránya tíz év alatt egyaránt kétszeresére növekedett.

Erőteljesen mérséklődik azoknak a száma, akik iskolába egyáltalán nem jártak. Arányuk 6 százalékról 3 százalékra csökkent és alig kedvezőtlenebb az országos átlagnál (2 százalék). Végeredményben megyénkben az analfabétizmus felszámolása szinte megoldottnak tekinthető és csupán egyes rétegek (pl. cigánylakosság) körében kell továbbra is felvilágosító munkát végezni.

Az iskolai végzettség általános színvonala azonban még alacsonyabb az országosnál és a megyék között sem jó a helyezés. Az iskolába nem jártak aránya (3 százalék) csupán öt megyében magasabb. Az általános iskolát végzettek aránya tekintetében megyénk Hajdú-Bihar megye után a legrosszabb. Nem sokkal kedvezőbb a helyzet az érettségizetteknél és a felsőfokú tanintézetben oklevelet szeretteknél sem.

AZ ÉLETKÖRÜLMÉNYEK ALAKULÁSA A IV. ÖTÉVES TERVIDŐSZAKBAN

A IV. ötéves tervtörvény egyik alapvető jellemzője, hogy nagy gondot fordít a lakosság életkörülményeinek a javítására. Fontos szempont, hogy a gazdasági növekedéssel – ennek pedig hatékonyabb munkával kell megvalósulnia – párhuzamosan emelkedjenek a személyes jövedelmek. Alapvető követelmény, hogy a szociálpolitikai szempontokat és a munka szerinti elosztás elvét megfelelően alkalmazzák. Emellett a munkás-alkalmazotti és paraszti jövedelem azonos vagy hasonló növekedési ütemét kell biztosítani. A foglalkoztatási egyensúly fenntartása elengedhetetlen és mikro(válalati) szinten a létszám- és bérgazdálkodást racionálisabban kell megszervezni.

Szólnok megyében – az országos célkitűzések általános érvénye mellett – igen fontos célkitűzés, hogy a foglalkoztatási, jövedelmi és ellátási színvonal közeledjen az átlagoshoz, vagyis az azonos szerepkörű települések hasonló ellátottságát elő kell segíteni. Tervek szerint meggyorsul az infrastruktúra fejlesztése.

A IV. ötéves terv megyei célkitűzései* reálisak, amelynek alapja a gazdasági fejlődés. A lakosság életkörülményei fokozásának a lehetőségét csupán néhány gondolattal érintem, felhasználva a III. ötéves tervidőszak eredményeit.

Abból kiindulva, hogy a népesség kismértékben növekszik, a legkülönbözőbb tervvariánsok, hipotézisek szerint a IV. ötéves tervidőszakban mintegy 8–11 %-os foglalkoztatottság-növekedésre lehet számítani. Az iparban várt 14–15 ezer fős létszám-növekedés, a nem termelő ágak (pl. a szolgáltatás) fejlesztése, a mezőgazdaságban további fogyás azt eredményezi, hogy a foglalkoztatási struktúra módosul.

A foglalkoztatás hipotézisei a IV. ötéves tervidőszakban

Népgazdasági ág	A foglalkoztatottak			
	aránya, 1970	változása %-ban		várható aránya
	január 1-én, %	1970–1975 (+, –)		1975 végén, %
Ipar, építőipar	38	+ 22-től	+ 24	42–43
Mezőgazdaság	35	– 4-től	– 6	30–31
Egyéb ágak	27	+ 6-től	+ 14	26–28
<i>Összesen:</i>	100	+ 8-től	+ 11	100

A lakosság jövedelmének az alakulásában még a IV. ötéves tervidőszak alatt is tovább tart az a tendencia, hogy a reáljövedelem gyorsabban nő a reálbérnél. Ez azért várható, mert a foglalkoztatottság növelése (a kereső-eltartott arány javulása) az eddig tapasztaltak szerint a reálbér emelésében viszonylag kevésbé jelentkezik és elsősorban a reáljövedelmet, vagyis az egy főre – és nem az egy keresőre – jutó jövedelmet emeli. Álljon itt egy négytagú család példája, amelyben tételezzük fel, hogy egy kereső van. Ha 2400 Ft a havi jövedelme, a család minden tagjára 600 Ft jut. A következő évben viszont keresővé válik a család egy tagja 1200 Ft-os jövedelemmel. Ez esetben az egy keresőre jutó jövedelem a korábbi 2400 Ft-ról 1800 Ft-ra csökken, az egy főre jutó jövedelem viszont 600 Ft-ról 900 Ft-ra nő.

Megyénkben főként az iparban várható létszámemelkedés miatt a reáljövedelem növekedése jóval meghaladja az országosát (25–27 %) és arra kell törekedni, hogy a

* Sári Mihály: A negyedik ötéves terv legfontosabb Szolnok megyei célkitűzései (Jászkunság, XVII. évfolyam, 1–2. szám, 1971.)

reálbérjavulás is erőteljesebb legyen az országosnál (16–18⁰/₀-nál). Különösen az utóbbira kell nagy figyelmet fordítani, mert a III. ötéves tervidőszakban az országos ütemtől némileg elmaradtunk.

A komplexitás mellett a lakosság infrastrukturális ellátottságának azokat a sarokpontjait emeli ki a terv, amelyekben az 1966–1970. évek között fejlődöttünk ugyan, de a viszonylagos elmaradottságot nem sikerült felszámolni. Többek között a kereskedelmi eladótér 16 500 m²-rel való bővítése igen jelentős javulást eredményez a kereskedelmi ellátottságban. Hasonlóan nagy volumenű a 15–16 ezer lakás építése, a 28 000 m³/nap víztermelő kapacitás növelése, amely enyhíti a lakás-, illetve ivóvízellátási gondokat. A kórházi ágyellátottság a tervidőszak végére 450 ágy belépésével – csupán az 1970. évi országosat éri el és megnyugtatóan az ötödik ötéves tervben oldható meg. Az 1600 óvodai férőhelybővítéssel lehetővé válik az óvodáskorú gyermekek 55–60⁰/₀-ának az elhelyezése.

Dr. Végső Zoltán

Kik voltak a jászok ősei?

Minden nép természetes érdeklődéssel fordul származásának, őstörténetének kutatása felé. Számos esetben azonban a kérdés felvetését politikai elgondolás sugallja, s ilyenkor gyakran a politikai álláspontnak megfelelően az eredmény hamis és torz lesz. A kialakuló – természetesen tetszetős – tévhit a köztudatba átmenve, hosszú ideig szinte lehetetlenné teszi az újabb, korszerűbb és történetileg hű kutatások elfogadtatását. Ugyanez volt a helyzet a megyénk területén élő jászokkal is. Kialakult egy olyan tévhit, amely lassan oly mélyen gyökerezett az emberek gondolkodásában, hogy szinte sértésszámba megy, ha valaki nem ad hitelt ennek. Ez a tévhit, amely sok helyen mind a mai napig él az, hogy a jazigok voltak a jászok elődei. Ha a két név alaki hasonlóságát vesszük figyelembe, egyáltalán nem tűnik abszurdnak a feltételezés. Annál is inkább, mivel több nyelven ugyanúgy nevezik a jazigokat, mint a jászokat. Pl. a német Jazygen, Jassen, az angol Jazygian, az olasz iazigo, a francia Iazyges, vagy akár a lengyel Jazygowie.

Hasonló a helyzet a jászok lakhelyének, a Jászságnak az elnevezésénél is, ahol szintén az egyes nyelvek kiejtési szabályainak megfelelően eltorzított szót használják a terület megnevezésére, pl. az olasz paese dei Iazighi, a francia le pays Iazyge, az angol Jazygia. Tehát ezek az élő nyelvek ugyanazt a szót használják az ókori nép elnevezésére, mint a jászokéra, vagy pedig átírási szabályaiknak megfelelően a latin, vagy a görög nevet használják, amely alakilag szinte minden esetben azonos a középkori jász elnevezéssel. Ez a szóalaki hasonlóság tehát nemhogy gyengítette volna a két nép etnikai azonosításának gondolatát, hanem még meg is erősítette az azonoságba vetett hitet, s egyben legkevesebb tizenkét évszázaddal hosszabbította meg az ókorba visszamenőleg a jászok történetét. S vegyük figyelembe, hogy egy nép eredetének kutatásánál ez nem lebecsülendő idő!

Nézzük meg, kik voltak tulajdonképpen ezek a jazigok, vagy jazigok, a jászok állítólagos elődei, mi volt a sorsuk, és hová vezetett a két nép azonosítása?

Induljunk ki abból, hogy elfogadjuk azt a feltevést, hogy a jászok elődei voltak az ókori görög és római szerzők által oly sokszor emlegetett jazigok. Ez azt jelenti, hogy a jászok történelmi múltja azonosítható a jazigok történetével is. A latin- és görögnyelvű forrásokban szereplő jazig, illetve jazig néptörzs viszont a szarmaták népének egyik törzsét alkotta, ugyanúgy, mint a roxolánok vagy az aorsok. A jazigok törzse az i. sz. első században költözött be az Alföldre a római birodalom tőszomszédságába. Korábbi lakhelyük az Al-Duna vidékén, és még ezt megelőzően Dél-Oroszországban volt. Ezért nevezték a bevándorló jazigokat jazigesz metanasztai-nak, azaz átköltöző jazigoknak. Ha most figyelembe vesszük, hogy a szarmata népnév még hosszabb múltra tekint vissza, mint a szűkebb népességi csoportot jelölő jazig név, kiderül, hogy a jászok története egészen az i. e. hatodik századba nyúlik vissza. A múltba való visszapillantást tehát a szarmatáknál kell kezdenünk.

Iráni eredetű lovasnép volt a szarmata, amelyet az ókori görög szerzők már igen korán megismertek, ugyanis lakhelyük Dél-Oroszországban, a Fekete-tengertől északra és északnyugatra terült el, ahol korábban a nagy szkíta birodalom állt. A görög kereskedők északi útjaik kapcsán szorosabb kapcsolatba kerültek ezekkel a barbárokkal, és elvitték hírüket a távoli Görögországba is.¹ Herodotosz – akit egyébként a történetírás atyjának is neveznek – nagy történeti munkájában szauromatáknak nevezi őket. Több görögnyelvű forrás, amely tartalmilag Herodotoszra vezethető vissza, szarmatai, szauromatai és szürmatai alakban említi meg őket. A latin nyelvű Sarmatae és Sauromatae valószínűleg a görög kettős alak hatására alakult ki. Már az ókorban kérdéses volt, hogy a két főalak azonos népet jelöl-e, vagy pedig geográfiai megkülönböztetést jelent.² Természetes, hogy ahol az ókori szerzők bizonytalanok, ott több lehetőség nyílik a vitára. Így például Rosztovcev azt állította, hogy nem lehet egy népről szó, mivel az antik forrásokban található adatok szerint a szauromatáknál igen erős matriarchális nyomok vannak, míg a szarmatáknál erről egyik forrás sem tesz említést.³ Rosztovcev azonban kénytelen volt visszavonni álláspontját hosszú vita után, s a kutatás mai állása szerint a két nevet egyazon nép elnevezésének tartják? De tulajdonképpen kik is voltak ezek a szarmaták?

Herodotosz szerint a Fekete-tenger északi partjaira vetődő amazonok és az ott élő szkíta férfiak házasságából származtak, és mivel a szkíták nem tudták megtanulni az amazonok nyelvét, kénytelenek voltak az amazonok átvenni a szkíta nyelvet, ezt azonban csak tökéletlenül sajátították el és így mind a mai napig – Herodotosz koráig – hibásan beszéltek. Az ókori történetírás bevett szokása szerint a görög és római szerzők nagyon sokáig csak Herodotosz történetét dolgozták át úgy, hogy ez a monda átment az antik világ gondolatába. A szarmata eredetmondában tükröződő matriarchális felfogás más forrásban is megtalálható. Például a monda szerint az a házassági szokás dívott náluk, hogy amíg egy hajadon meg nem ölte egy ellenségét, addig nem mehetett férjhez.⁴ A szarmata eredetkérdés vizsgálatánál azonban rendkívüli fontossággal bír Herodotosz megjegyzése a szarmaták nyelvéről. Ugyanis, ha elegendő nyelvi anyag áll a rendelkezésünkre, ki lehet mutatni nyelvészeti módszerekkel két nép azonosságát, vagy azonos eredetét. Az kiderül a herodotoszi adatból, hogy a szarmaták valamiféle szkíta dialektust beszéltek. Az is biztos, hogy az időszámítás fordulója táján előbb az Alduna vidékére, majd a római Pannónia tartomány térszomszédságába, tehát az Alföldre betelepülő szarmaták megtartották őseik nyelvét, amely annyira idegen volt a rómaiak számára, hogy csak tolmács útján tudtak velük érintkezni.⁵ Sajnos nagyon kevés szót ismerünk a szarmaták nyelvéből, s ezeknek túlnyomó része személynév, gyakran teletűzdelve germán nyelvi hatással. Pl. így ismerjük a roxolán király nevét, Rasparaganust, Marcus Aurelius nagy barbár háborújának időszakából a Masztor, Zantikosz és Banadaszposz neveket, Ammianus Marcellinus feljegyzéséből Zizais, Rumo, Zinafer, Fragiledus és az Usafer neveket és az i. sz. ötödik században lejártszó történelmi események kapcsán Beuga és Babai szarmata királyok neveit. Ezzel szinte lezáródott az eddig ismert személynév anyag. Az említett római író, Ammianus Marcellinus írta le azt, hogy a csatába rohanó szarmaták azt kiabálták, hogy „marha, marha”. Ez a csatakiáltás Kretschmer feltételezése szerint a hurrá, hurrá kiáltásnak felelt meg, míg Alföldi András szerint az iráni népeknél honos „harcban való dicsőséges halál”-t jelentett. Ez a csatakiáltás hangzásánál fogva látványosan alapot szolgáltatott a jász-jazyg azonosság bizonyítására.

De folytassuk csak tovább a sort, mit is ismerünk még a szarmaták nyelvéből? Ptolemaiosz, a nagy ókori geográfus nyolc nagyobb településüket, illetve városukat írta le, azok földrajzi fekvésével egyetemben; ezek a következők: Partiszkon, Uszke-

non, Bormanon, Abiéta, Trisszon, Parka, Kandanon és Pesszion. Pontos lokalizációjuk mind a mai napig nem sikerült még – bár minden bizonyíték nélkül – már azonosították ezen városok neveit Szeged, Szolnok, sőt Jászberény nevével is. A rendelkezésünkre álló nyelvi anyag olyan kevés, hogy egyáltalán nem alkalmas a jász-jazig azonosság bizonyítására. Kérdéses, hogy egyéb adatok hozzásegítenek-e az azonosság tisztázásához?

Roxolán harcos Traianus oszlopáról

*Jazig harcosok
Traianus oszlopáról*

A szarmaták külseje és viselete iráni eredetű népre utal. Tacitus, római történetíró feljegyezte, hogy az Al-Duna vidékén lakó basztarnákat elrutítja a szarmatákkal való keveredés. Lehetséges, hogy csak irodalmi sablonról van szó ebben az esetben, de valószínűbbnek látszik, hogy a rómaiak számára idegen, csúfnak tűnő vonások mongoloid jelleget takarnak, ugyanis többen mongoloid vonást véltek felfedezni Traianus császár diadalmi oszlopának ábrázolásain. A Konstancába száműzött Ovidius és később Claudius Claudianus azt állítják róluk, hogy a hajuk, a szakálluk szőke volt. Hajukat nem kötötték csomóba, mint a germánok, hanem hosszan leeresztve viselték. Tacitus szerint tetoválták vagy festették a bőrüket. Ruházatuk az iráni népekéhez állt a legközelebb. A parthusoknál szokásos bőszárú nadrágot hordták és nem a germánoknál elterjedt szűk – a rómaiak által – bracának nevezett nadrágot.

Antik ábrázolások szerint nadrágjuk és ruhájuk rojtos, de könnyen lehet, hogy ez a rojt felvarrt gyöngydíszítés volt. Ezt látszik alátámasztani az a tény is, hogy az alföldi szarmata sírokban rendkívül gyakori a többszáz szemes gyöngysor a bokák, lábszárak, karok és mell tájékán. Övükön gyakran több kést is viseltek. Felső ruhájuk szintén a parthus ruházathoz állt a legközelebb, csak valamivel szűkebb ujjú volt és az északi fekvésű lakhelyük miatt melegebb anyagból készült. Természetesen, hogy miután a római birodalom szomszédságába költöztek, az idők folyamán lassan egyre jobban eltűntek eredeti viseletük nyomai, és a római kereskedők tevékenysége folytán egyre inkább a római ízlésű ékszereket kezdték viselni. A kést, vagy késeket az asszonyok ugyanúgy hordták övükben, mint a férfiak. Az övre gyakran még egy kis csengőt is akasztottak. A nők nyakán a gyöngynyakláncon kívül ezüst, arany, vagy bronzhuzalból készült nyakperec is volt. Gyöngysorral díszítették a nők ruhájuk ujját, a felsőruha alját és a hosszú, bőszárú nadrág bokarészét is. A férfiaknál nélkülözhetetlen volt a pásztorkészség is.

A szarmaták hadi taktikája jellegzetes lovas-nomád taktika volt. Heves rohammal támadták meg az ellenséget és megfordulva megfutamodást színlelve maguk után csalogatták, majd hátrafordulva nyílzáppal borították el az ellenfeleket. Ez a harci szokás teljesen általános volt az ókori és a népvándorláskori lovasnomád népek körében.

Nyilakkal, dárdaikkal harcoltak, ijaik eléggé kisméretűek voltak, így nem hordhattak túl messzire, ez tehát eleve megszabta a harc technikáját is. Egyes adatok szerint a nyilvesszőket méreggel kenték be, hogy hatásosabbak legyenek. A harci viselet a roxolának előkelőinél a pikkelypáncél volt. A rómaiak szemében nagyon nagynak tűnt a szarmaták kékes karja, a rövid római kardhoz képest. Fő fegyverük mégis a lándzsa volt, amelyet térdüknek feszítve szegeztek az ellenségre. A gyalogsági harc ismeretlen volt a szarmatáknál és csak lassan vették át a gyalogos harcmodort germán szomszédaik hatására. Érclemezekkel megerősített bőr- vagy nemezsisakot viseltek a fejükön. A Fekete-tenger vidéki szarmatáknál állítólag az volt a szokás, hogy a férfiak gyalogosan harcoltak, míg a nők lovon rohamoztak pányvával a kezükben. Ennek a pányvának Pauszaniás szerint „szeira” volt a neve, más szerzők szerint pedig olyan hathatós fegyvernek bizonyult, hogy az ellenséget teljesen meg lehetett vele bénítani. A parthusoknál a harcosok egy külön csoportját alkotta a „szeiforoi”, a pányvavető. A pányvát úgy használták, hogy ráhajították az ellenfélre, majd hirtelen megfordították a lovakat és maguk után vonszolták a nyeregből lerántott ellenfelet. Az ókor alkonyán nálunk is feltűnő alánok ugyanígy használták a harcban pányváikat, de általános volt a hunoknál, akiktől azután a gótok is átvették.

A szarmaták félelmetes híreik voltak rablóportyázásaikról, de nyílt ütközetben nem állták meg a helyüket. Nehézlovasságukat az előkelők alkották, míg a köznép soraiból került ki a könnyűlovasság, akik megfutamodást színlelve, maguk után csalogatták az ellenséget. Ék alakú hadrendben rohamoztak, hirtelen támadásukkal megzavarva és szétszórva, majd szinte egyéni harcra kényszerítve az ellenfelüket. Nagyon jó lovasok hírében álltak, nem véletlen tehát, hogy a rómaiak maguk is szívesen fogadták a segítségül küldött lovascsapatokat, pl. Traianus dáki háborúiban, sőt feliratok bizonyítják, hogy még Britanniába is eljutottak harcolni a szarmaták a rómaiak oldalán.

Mint minden lovasnomád népénél, a szarmatáknál is nagy becsben állt a ló. Már az említett herodotoszi eredetmondában is szerepel, hogy amikor az amazonok partraszálltak a szkíták földjén, első dolguk az volt, hogy elrabolták az első útjukba

kerülő ménest és így lóháton fosztogatták a szkítákat. Azt is megemlíti Herodotosz, hogy fegyverükön, lovukon kívül semmijük sem volt, vadászból és rablásból éltek.

Amikor a szarmaták beköltöztek a mai Nagy-Alföld területére, akkor is még sokáig megtartották a lovas harcmódot. Lovaik kicsik és tüzesek, gyorsak voltak és arra idomították őket, hogy télen a befagyott folyókon is át tudjanak kelni, valamint, hogy gazdájukhoz hűségesek, engedelmesek legyenek és ha kell órák hosszat tudjanak lesben némán feküdni gazdáik oldalán, az ellenségre várva. Gyakran előfordult, hogy a harcban a harcosok két-három lovat is vezettek kantárszáron, s így ha nagyobb területek akartak bejárni gyorsan, akkor váltott lovakat használtak. Dél-Oroszországból szekereken, lóháton vándoroltak végig a Duna mentén fosztogatva. Ovidius nem egy versében félve ír e harcias szarmatákról, akik télen, mikor beáll a folyó, a jégen szekereikkel, lovaikkal be-betörnek római területre fosztogatni, öldökölni.

A szarmaták két testvértörzse a roxolánok és a jazigok több évszázadon át éltek a rómaiak közvetlen szomszédságában az Alföldön, s néha szövetségesekként, de gyakrabban elkeseredett ellenfelekként álltak a Duna balpartján, míg nem a népvándorlás hullámai ugyanúgy nyomtalanul elseperték őket a Kárpát-medencéből, mint sok más, őket megelőző népet.

Biztos történeti adatok állnak rendelkezésünkre a hun-korszakból, amikor a hun birodalom szétesése, a nedaói csata után ugyanúgy mint a többi leigázott barbár nép, ők is visszanyerték függetlenségüket és rövid időre sikerült már meg is erősödniük annyira, hogy Singidunum városát elfoglalták a bizánciaktól. Amikor a keleti gótok és a svébek között annyira elmérgesedett a helyzet, hogy kenyértörésre került a sor, a szarmaták is részt vettek a harcokban Hunimund svéb király oldalán, aki koalíciót hozott létre a keleti gótok ellen, vezérlete alatt egyesítve több kisebb barbár törzset. Beuga és Babai szarmata királyok által vezetett szarmaták is ott harcoltak a keleti gótok ellen, és ez a lépésük okozta oly nehezen visszanyert függetlenségük elvesztését. Ugyanis amikor a koalíciós seregek vereséget szenvedtek, a gótok bosszúhadjáratot vezettek a szövetség tagjai ellen, Thiudimer a Dunán átkelve, a svébek földjén pusztított végig, míg fia Theoderich, röviddel apja halála után a Duna-Tisza közén élő sarmaták ellen fordult. Legyőzte és megölte Babai királyt, elfoglalta a szarmatáktól Singidunumot. A szarmaták számára nem maradt más menekvés, mint idegen szolgálatba állni. Így tudomásunk van bizánci zsoldban álló szarmatákról is. Theoderich és népe elvonulása után a főhatalmat a gepidák kaparintották meg az Alföldön, s ezáltal lehetetlenné tették a többi kis szétmorzsolódott törzs, többek között a szarmaták hatalmi törekvéseit. Így a megmaradt népcsoportjaik egy része a gepidákhoz csatlakozva, lassan beleolvadt a nagyobb, uralkodó népességbe, míg másik részük a langobardokkal Itáliába ment. Az i. sz. VII. század elején az avar-bizánci háborúk időszakában még hallunk róluk, ettől kezdve azonban eltűnnek, s ha nevük elő is fordul még, az már nem a szarmatákat jelenti. Ugyanis az antik szerzőktől átvett nevet, a szarmatát a bizánci szerzők archaizáló értelemben használják, s így a XI. században a magyarokat, a XII. században a besenyőket és az uzokat és végül a XV. században az ozmánokat értik alatta. Láthatjuk tehát, hogy az i. e. VI. évszázadtól kezdve az i. sz. XV. századig mennyi változáson ment keresztül tartalmát tekintve a szarmata, jazyg, ill. jazig népnév.

A történelmi eseményeket nyomon követve világosan kitűnik, hogy a jászokat nem tekinthetjük a római-kori jazigok utódainak, mivel azok felmorzsolódtak és beolvadtak más népek soraiba. A szarmata jazigoknál köztudott íjász harcmódot is hozzásegítette a jász-jazyg azonosság hívóit a „bizonyításhoz”, mivel elterjedt népetimológia volt az, hogy a jászokat azért hívják jászoknak, mert jó íjászok. Ha nem is veszünk figyelembe ilyen naív „bizonyítást” a jász-jazig azonosság vizsgálatánál, nem érdektelen utánanézni, hogyan alakul maga a jász elnevezés hazánkban.

A jászok tulajdonképpen alán eredetűek, akik a népvándorlás kezdetén – amikor a jazygok már több évszázada az Alföldön élnek! – a Kaukázus vidékén folytatták a lovasnomád népek szokásos életmódját. Előbb a hun birodalom, majd a türkök támadásai szórták szét az alán birodalmat, mely csak romjaiban élt már tovább. Ilyen maradványnak tekinthetők az osszéték is. Etnikai rokonság tehát fennáll az ókori jazyg és a középkorban ismert jászok között, de semmiféleképpen nem tekinthetők ugyanegy népnek, s legfőképpen nem beszélhetünk népi vagy akár történeti kontinuitásról. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy tulajdonképpen a jász elnevezést a magyaroktól vették át a jászok és alkalmazták saját maguk elnevezésére. A jászok ugyanis a tatárok elől menekülő kunokkal együtt költöztek be hazánkba, ahol IV. Béla telepítette le őket.

Első említésük Károly Róbert 1323. évi oklevelében fordul elő, ahol is Jazonak mondják őket. Később az oklevelek gyakran emlegetik Jazones, Jazini, Philistaei, Jazyges, Phalistei neveken. Zsigmondtól kezdve pedig egészen a XVIII. sz. elejéig Philistaei, Philistaei seu Jazones néven emlékeznek meg a jászokról és a bibliai filiszteusoknak tartják őket. Most már széles skálája alakulhat ki a találgatásoknak, vajon kinek az utódai a jászok, vajon kik voltak a jászok elődei a ködös régmúlt időkben. Röviden felsorolva a következő nézetek alakultak ki.

Először is, a már említett, tetszetős szarmata jazig–jász azonosság elmélete. Másodsor a Marczali-féle elképzelés, mely szerint a jászok nem mások, mint a besenyők, harmadszor Gyárfás István azonosította őket a bibliai filiszteusok utódaival és végül az elfogadható megállapítás Melich Jánostól eredt, aki alán–osszét mellett tört lándzsát.⁶

Vajon honnan eredt a filiszteus elnevezés? Valószínű, hogy a hittérítő szerzetesek elborzadtak a nomád jászok pogány viselkedésétől és ezért mintegy párhuzamba állították a bibliában is szilaj erkölcsükről nevezetes filiszteusokkal.⁷ Hiszen még egy 1399-es pápai oklevél tanúsága szerint is családjukkal és jószágjaikkal helyről-helyre vándoroltak és sem városokba, sem községekbe nem tömörültek. Nem véletlen az sem, hogy a XIV. századi oklevelek a jászok lakhelyeit „circuitu”, „circa” (valami körül, környékén) határozzák meg. Községek a Jászságban legkorábban a XIV. század közepén alakultak ki, pl. 1357-ben említik meg először Berényt, majd 1365-ben Árok-szállást.

H. Vaday Andrea

JEGYZETEK

- 1 Herodotosz, IV. 21; Szkülix, 68.
- 2 Már az ókori szerzők úgy fogták fel: pl. Anon peripi. Scr. (Scymn. Chius) 876–881., id. Plinius, Nat. Hist. VI. 16. és VI. 19. bár maga Plinius egy másik helyen (IV. 80.) olyan megjegyzést tesz, mely kétséggé teszi ezt a szétválasztást.
- 3 Rosztovcev; Iranians and Greeks in South-Russia. 32. és u. ó. Skythien und der Bosphorus I. 101.
- 4 Herodotosz IV. 117. eredetmondása annyira közhellyé vált, hogy több száz év múlva is mind-
 úntalan találkozhatunk vele. Pl. a nők a férfiakkal együtt lovagolnak és vadásznak, egyforma ruhában járnak.
- 5 Corpus Inscriptionum Latinarum III 14349⁵; Ammianus Marcellinus, 19.11.5.
- 6 Ld. Kálmán Ö.: Mióta hívják a jászokat filiszteusoknak? Századok, 1916. 378. — Melich J. A Jász népnévről. Magyar Nyelv, 1912. 113–119. — Gombocz Z. Osszétes et Jazyges (Revue des études hongr. et finnoougr. III. 1–2.
- 7 Ll. Jász—Nagykun—Szolnok vármegye múltja és jelene.

Adatok Külső-Szolnok vármegye betelepülésének történetéhez 1690–1730 között *

A török hódoltság utáni időszak nem volt alkalmas a megye központi részeinek betelepülésére. A törökök két ízben is – 1692-ben és 1697-ben – nagy hadjáratlal visszacsaptak a szolnoki Tiszamellékre és elpusztították a falvakat. Így a lakosság egyrésze elpusztult, másrésze elfutott és csak később tért vissza volt lakhelyére.¹ Ennek az lett a következménye, hogy Külső-Szolnok a szomszédos Jászsággal ellentétben (ahol 1700-ra befejeződött a település első üteme), csak 10–15 évvel később kezdett benépesülni.

A megyében a véglegesnek induló betelepülések és megülések 1699 körül kezdődtek és 1703-ig növekvő intenzitással folytak. A megyétől északabbra levő részekről elsősorban a szegényebb sorban élő jobbágyok és zsellérek a jobb megélhetés reményében szöktek a Külső-Szolnok megyei területekre. Csábította őket a hároméves adómentesség, amelyet a megye 1702-től biztosított. Csábította őket az a tény, hogy örökös jobbágyból szabadmenetelű jobbágygá válhattak. Sőt egyes helyeken még más kedvezményekben is részesültek az érkező jobbágyok. A Tiszapüspökibe 1702-től érkező jobbágyok számára például Hefflányi János nemes földesúr biztosította, hogy a megye a katonák beszállásolásától és a hosszú fuvartól is mentesítse őket ugyancsak három évre.² A települési kedvet fokozta más oldalról az a tény, hogy 1699-ben végképp lezárult a török háborgatásainak korszaka és ez termelési biztonságot teremtett Külső-Szolnokban is. Heves és Külső-Szolnok vármegye adóösszeírásaiból ismerjük, hogy 1703 tavaszán Tiszapüspökiben 16, Szajolban 10, Tizzaszegen 8, Fokorun 5, Tenyőn 10, Kispón 4, Nagypón 4, Szenttamáson 6, Szentiványon 2, Törökszentmiklóson 40 véglegesen megült jobbágyot írtak össze a megye adóösszeírói.³

Ennek a szépen megindult fejlődésnek vetett véget 1703–1705 között a Szeged–Arad környéki rác határőrség sorozatos pusztítása. Törökszentmiklóson és környékén 1703 augusztusában jelentek meg először a rác csapatok és hatalmas pusztítást végeztek.⁴ Tiszapüspökínél még a Tiszán is átkeltek és felégették a lakosság által elhagyott Fokorut és Tizzaszeget is. Az 1703. évi szeptemberi kuruc támadás kiützte ugyan a pusztító határőröket – sőt átkelve a Tiszán, szeptember 21-én Szolnokot is meghódítja –, de a lakosság nem telepedett vissza elhagyott helyeire. Később ezt tovább akadályozták az ismétlődő rác támadások. 1704 júniusában, majd 1705 májusában újból támadtak. 1705-ben olyanná vált a helyzet, hogy Rákóczi az addig el nem futott lakosságot szervezetten Rakamazra és környékére telepítette, ahonnan csak

* A dolgozat a megye központi részének betelepülési problémáit tárgyalja, de érint egy-néhány nem a megyébe tartozó helységet is. Ezek betelepülése valamilyen oknál fogva szoros kapcsolatban történt Külső-Szolnok betelepülésével, így nem lett volna célszerű a rájuk vonatkozó adatok közlését mellőzni.

1711-ben kezdtek visszatérni volt lakóhelyükre.⁵ 1706-ban a Rabutin-féle hadjárat végképp elnéptelenítette – az akkor elpusztult Tiszaderzs, Tiszaszöllös, Egyek, Tiszafüred mellett – Külső-Szolnok megye központi részeit is.

A rác határország pusztítása – amint az Csomortányi alesperes egri püspökhöz küldött 1712. évi felmérő jelentéséből kiténik – a központi részeken Szajolt, Tiszapüspököt, Tiszabalát, Fokorut, Tiszaszeget, Tiszabót, Szászbereket, Tiszasülyt, Tiszagyendát érintette. Ezek közül is a legnagyobb pusztítás Tiszabalát érte, amelyről azt jelentette Csomortányi, hogy „embereivel és állataival elpusztult”. Egy néhány község – például Tiszasüly és Kőtelek – a templom vagy a község pénzén legalább a lakosság életét meg tudta váltani.

Majdnem teljes pusztulás sorsára jutott Tiszapüspöki is, mert menekült lakosairól alig tudunk valamit a jelentésből. Egyedül Tussy János nevével találkozunk Jászladányban. A helységek épületeit azonban mindenütt feldúlták, felégették. Még a viszonylag szilárd épületek is nagy kárt szenvedtek, csupán a kőből készült templomok (Tiszabó, Tiszagyenda) kerültek el részben vagy egészen a pusztulás sorsát.

A helységek elfutott lakosai közül legtöbbet Jászladány fogadott, számszerint nyolc fokorui, szajoli, tiszaszegei, tiszapüspöki menekültet. Kőtelek három szentiványi, ill. tiszaszegei, Szolnok három fokorui, ill. tiszaszegei és Nagykőrü egy tiszaszegei lakosnak nyújtott menedéket. Az elfutottak 1711-ig nem tértek vissza eredeti lakhelyeikre, sőt kevesen végleg megtelepedtek új lakóhelyükön. A zöme azonban 1713 után nem található a fogadó községek névsorában, így feltételezhető visszaköltözésük, ami azonban egyelőre nem bizonyított.⁶

Az 1703-ban elpusztult Tisza menti helységek 1704–1710 között lakott puszták. E tényrt Heves és Külső-Szolnok vármegye évenkénti adóösszeírásaiból ismerjük. A községi élet átmeneti megszűnését bizonyítja közvetve Rákóczi azon 1705-ben kelt intézkedése is, amely szerint a Közép-Tiszántúl megmaradt lakosságát Békés megyével együtt Rakamazra kellett telepíteni.

Csupán a Rákóczi-szabadságharc bukása után, 1711-től kezdődött olyan korszak, amely lehetővé tette a terület végleges benépesülését. Ez a folyamat azonnal meg is indult több irányból. 1711–1713 között az előzőekben Jászladányra, Szolnokra menekült volt őslakosság visszatérése figyelhető meg. A legnagyobb mértékű mozgás a már véglegesen megült Jászságból éri a megye központi részeit. Érkeznek azonban települők távolból is. Ezek közül a legjelentősebb a tizes években Nógrád megyéből, majd a húszas években a Szabolcs megyéből való betelepülés. A tizes években csupán egyéni betelepülés folyik. Nógrád megyéből Nagyzelelő, Endrefalva, Piliny, Halászi, Heréd, Lőrinci, Nagydaróc, Korlát, Kazár, Rajosmulyad volt a szökött jobbágyok származási helye. Heves megyéből is történt egy kisebb áramlás 1720–1724 között. Innen Ecséd, Adács, Bocs, Bod, Fancsal, Hort, Pata, Hasznos, Apc voltak a kirajzási pontok. Csoportos településekkel 1720 után találkozhatunk, néhány megyebeli község ilyen kirajzásnak köszönheti benépesülését. Kunszentmártont a Nagykörüből és Tiszabőről települt 6–6 jobbágy szaporította 1720 körül. Mezőtúrról 1714-ben Tószegre hét, Ócsodra nyolc család indult, hogy új lakhelyet keressen. Az 1729-ben újonnan népesült Kenderes Túrkevéről és Dévaványáról nyert öt, illetve három családot. Kungyalu újjátelepülése 1720 körül zömmel a Karcagról érkezett tizenöt család révén történt. Csoportos települők a megyén kívülről is érkeztek. A Heves és Külső-Szolnok megyei összeírásokból ismerjük, hogy az akkor szabolcsi Egyekről Tiszaföldvárra hat, Török-szentmiklósról kilenc család költözött 1720 körül. Az ugyancsak szabolcsi Tiszacsege pedig Tiszaörs benépesüléséhez járult hozzá huszonkét család kirajzásával.

Az érkező települők egyrészt vagyoni erejüktől függően, másrészt attól függően építkeztek, hogy meg akartak-e véglegesen telepedni. A végleges megtelepülők házakat építettek. Azok viszont, akik a hároméves adómentesség után tovább akartak

állni, csak kunyhókat és vermeket készítettek. A lakóépületek, kunyhók, vermek árnyáról szemléletes képet nyújt az 1720. évi országos összeírás, amelyből az is kitűnik, hogy milyen gyéren lakott volt még 1720 körül Külső-Szolnok központi része.

A lakosság vándorlása a megyén belül (1703—1730)

A hová a vándorlás történt	Ahonnan a vándorlás történt													
	Fokoru	Szajol	Szentivány	Tiszaszeg	Déaványa	Mezőtúr	Nagykőrű	Tiszabő	Tiszaföldvár	Tiszakürt	Tiszapüspöki	Tiszaroff	Ismeretlen hely	Összesen
Jászládány	4	1	—	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	8
Kenderes	—	—	—	—	3	—	—	—	1	—	—	1	—	5
Kőtelek	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Kungyalu	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Kunszentmárton	—	—	—	—	—	—	6	6	—	—	—	—	—	12
Mezőtúr	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	34	34
Nagykőrű	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Szajol	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Szentivány	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2
Szolnok	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	4
Tiszaföldvár	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	10
Tiszapüspöki	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	6
Tószeg	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	7
Vezseny	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
<i>Összesen:</i>	6	1	2	5	3	9	6	8	1	—	3	1	50	95

Bevándorlások más megyékből Külső-Szolnok megyébe (1684—1724)

A bevándorlás célpontja	A megye kerület neve										
	Bars	Békés	Borsod	Csongrád	Debrecen	Heves	Nagykunság	Nógrád	Szabolcs	Zemplén	Összesen
Alattyán	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	5
Cibakháza	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	3
Csépa	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Kenderes	—	—	2	—	2	—	5	—	—	—	9
Kungyalu	—	2	—	2	—	—	16	—	—	—	20

Kunszentmárton	—	—	—	—	—	1	—	10	—	—	11
Szentivány	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3
Szolnok	—	—	—	—	—	3	—	7	—	—	10
Tiszaföldvár	—	—	3	—	—	—	—	3	—	6	12
Tiszaabő	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Tiszaórs	—	—	—	—	—	—	—	3	—	22	25
Tiszapüspöki	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2
Tiszaszentimre	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	5
Törökszentmiklós	1	1	2	—	1	—	1	—	11	1	18
Zagyvarékas	—	—	—	—	—	3	—	5	—	—	8
<i>Összesen:</i>	1	3	7	2	3	12	28	32	44	1	133

A jobbágycsaládok száma néhány Külső-Szolnok megyei helységben

A helység neve	1711-ben	1714-ben	1715-ben	1718-ban	1720-ban	1721-ben	1723-ban	1725-ban	1728-ben
Alattján	8	—	21	—	22	—	—	37	—
Dévaványa	17	—	—	—	—	—	—	57	—
Fegyvernek	—	—	12	—	—	—	—	—	—
Kenderes	—	—	—	—	—	—	—	—	13
Kótelek	14	—	16	—	36	—	—	—	—
Kungyalu	—	—	—	—	—	—	18	—	—
Kunszentmárton	—	—	4	6	8	—	20	—	—
Mezőtúr	76	—	59	22	152	—	—	—	—
Nagykőrű	8	—	14	—	30	—	—	—	—
Szajol	—	—	—	—	—	2	7	4	—
Szentivány	—	—	—	—	—	2	—	—	—
Szolnok	81	82	76	74	102	—	—	96	—
Tiszaföldvár	—	—	—	—	—	—	22	—	—
Tiszaórs	—	—	—	—	—	—	25	—	—
Tiszapüspöki	—	—	—	16	22	—	—	42	—
Tiszaroff	35	—	26	21	30	—	—	—	—
Törökszentmiklós	—	—	—	—	—	—	18	88	—

Megjegyzések:

- az 1718. évben csak a sessionisták szerepelnek az összeírásban.
- Kunszentmárton esetében az 1715., az 1718. és az 1720. évi adat bizonytalan, csak következtetéssel történt a meghatározás.
- Szentivány és Szajol lakói jobbágy zolgálatoktól mentes szabadok (libertinusok).

A nemescsaládok száma néhány Külső-Szolnok megyei helységben

A helység neve	1711	1714	1720	1721	1728
Alattyán	3	—	4	—	6
Dévaványa	8	—	—	—	—
Mezőtúr	12	—	4	—	—
Szajol	—	—	—	3	4
Szentivány					
Szolnok	5	2	1	—	—
Tiszaróff	6	—	1	—	—
Törökszentmiklós	—	—	—	—	2

A lakóépületek száma néhány Külső-Szolnok megyei helységben

A helység neve	A lakóépületek száma			
	Házak	Konyhók	Vermek	Összesen
Alattyán	30	8	4	42
Dévaványa	27	27	3	57
Szolnok	33	32	14	79
Tiszapüspöki	20	16	4	40
Törökszentmiklós	30	22	22	74
	140	105	47	292

A benépesülés helységenkénti folyamata még nem ismert részletesen. A rendelkezésünkre álló adatok alapján felvázoljuk a terület néhány helységének korabeli településtörténeti adatait.

ALATTYÁN

Alattyánból korán megkezdődtek a betelepülések kizárólag Nógrád megyéből. 1690-ben Fodor Tamás Korlátról, 1700-ban Tóth Pál Mulyadról, 1713-ban Lados György Endrefalváról, 1714-ben Gonda Márton Pilinyből, 1715-ben Géczi István Kazárról települt a községbe. Alattyán lakói 1711-ben: Ivanics János, Ivanics Jakab, Kalapágyi András nemesek. Takács János, Keserű Mátyás, Szeles Mihály, Donkó Ignác, Nagy Gergely, Moczó Pál, Tóth Pál, Sándor András jobbágyok.⁸ A családok száma 1711-ben 11, 1711-ben 21, 1720-ban 22, 1721-ben 30, Elek Sándor személyében 1720-ban a községnek már jegyzője van. 1715-ben 320 közből szántót és 99 emberkaszázó rétet műveltek Alattyánban.

FEGYVERNEK

Lakosai az 1715. évi országos összeírás szerint: Varga Mihály, Varga István, Nagy Péter, Soós (?) János, Kovács Mihály, Nagy Mihály, Kéri (?) Mihály jobbágyok és Nagy János, Szabó György, Ingalay György, Tuba Péter zsellérek. Még 1728-ban is csak lakott pusztá Orczy István birtokában.

FOKORU

Az 1703. évi pusztulása előtt virágzó curialis (nemesi) község. 1703. augusztusában a rác határország átkelve a Tiszán, felégette a szétfutott lakosság lakóhelyeit, lerombolták a templomot. A lakosok közül Czako János egyetlen nemes fiával, Tamással és lányával, Klárával Szolnokra menekült. A szolnoki 1711. évi összeírás szerint 1711-ben még mindig Szolnokon van. Cseh Jakab két fiával — Györggyel és Mártonnal — Jászládányba menekült.

György és Márton még az 1713. évi jászladányi összeírásban is szerepel, később azonban már nem. Ugyancsak Jászladányban talált menedéket Nagy Mátyás (?) és Sati János is. A menekülők a templom harangját is magukkal vitték, melyet a jászladányiak még 1712-ben is használtak. A visszatelepülés 1712 körül történhetett, mert Csomortányi szemléje idején „a ladányiak által újban öntetett harangot” használtak.⁹ Egy másik forrás szerint 1714-ben Fokoron Czakó János és Tamás egy deszerta telket bírt. Ugyanekkor a település lakott pusztá és a kamarai birtok Szolnok tartozéka volt.¹⁰

JÁSZLADÁNY

A Tisza menti községek 1703. évi pusztulása alkalmával az ottani lakosok fő menedékhelye volt. Orosz István, Farkas Márton Tiszaszegről, Kálmán János és, a már említett Cseh Jakab két fiával Fokoruról, Nagy István Szajolból, Tussy János Tiszapüspökiből menekült a helységbe. A fokoruiak, a tiszaszegiek és a hevesványiaiak a meneküléskor a templomaik harangjait is idehozták. Ezek a harangok még 1712-ben is itt voltak használatban. Ladányban harangöntőmester is lakott, mert a tiszaszegiek és a fokoruiak 1712-ben az általa öntött harangokat használtak saját templomaikban vagy haranglábaikon.¹¹ A menekültek közül senki nem telepedett meg Jászladányban, bizonyosság erre a község 1715. évi összeírásának névjegyzéke. 1715-ben a következő jobbágyok lakják Jászladányt: Nagy Mátyás, Lukácsy János, Tálás György, Rimóczy Mátyás, Nagy Pál, Hajdú György, Szecklény András, Lázár Pál, Nagy Pál, Donkó András, Olasz Mihály, Gulyás György, Emődy András, Kólya Mihály, Szücs János. Betelepülés Nógrád megyéből történt és más ismeretlen helyekről. A Nógrád megyei Csécséről 1714-ben Balogh András, 1717-ben Juhász János települt Jászladányba.¹²

KENDERES

A legkésőbbben újjátelepült községek közé tartozik, 1729-ben indul el újkori fejlődése útján. Alapító lakosai közül 1728 őszén Hódossi János és Mihály András Keviről (Keddiről?), Katona Péter Türkevéről, Nagy János, ifj. Nagy János, Nagy Ferenc Dévaványáról, Nagy István Tiszaföldváról érkeznek. 1729 tavaszán települt Hódossi Mihály Keviről (Keddiről?), Gergely Mihály, Hódossi Gergely a Borsod megyei Aroktöről, Hódossi Gáspár Türkevéről, Hódossi István és Hódossi Dávid Debrecenből.¹²

KÓTELEK

Kötelek sem a török visszacsapások, sem a Rákóczi-szabadságharc idején nem szenvedett pusztulást. 1697-ben a Haller-család szerezte meg birtokul és ugyanakkor 34 férfi lakost írtak össze.¹⁴ Az 1703. évi rác pusztítások idején a Tisza menti községek lakói számára menekülési célpont volt. Ide menekültek a tiszagyendiak a község harangjával együtt, amit 1712-ben még itt használtak. A tiszaböciek is itt találtak menedéket. 1712-ben a tiszabői templom harangja ütő nélkül a köteleki templomban hevert. Tiszaszegről Földes György, Szentiványból Egyed György és Lukácsy György futott Kötelekre, akik hosszabb ideig meg is telepedtek¹⁵ Kötelek jobbágyainak 1711. évi névsora: Dósa Imre, Egyed György, Kosik András, Kovács János, Rózsás István, Márkus Pál, Tóth István, Kálmán János, Szabó Gergely, Peszkey István, Földes Benedek, Taligás András, Lukácsy György, Tóth György¹⁶ 1720-ban 29 jobbágy és 7 zsellér család lakja, akik 543 köből szántón és 118 emberkaszáló rétén gazdálkodtak.

KUNSZENTMÁRTON

1699-től szinte folyamatosan vonzotta a települni kívánókat, akik két hullámban érkeztek. Az első hullámban — 1699—1719 között — kizárólag Nógrád megyéből érkeztek települők. 1699-ben Sigó András Nagydarócziól, 1703-ban Lados István Endrefalváról, 1712-ben Óze Ferenc Baglyasaljáról, Gecse Pál Kazáról, 1717-ben Tóth György és Tóth János Nyitráról, 1719-ben Halabányi György Sávolyról, Telek István Kelecsényből települt¹⁷ A települők második hulláma a Külső-Szolnok megyei Tiszabőről és Nagykörüből özönlött Kunszentmártonba. Tiszabőről Csík János, Banna István, Nagy Márton, Nagy András, Tóth László, Simon István, Nagykörüből Kis (?) János, Sári András, Tóth István, Sári Gergely, Kis Mihály, Baik (?) Márton érkezett 1720—1723 között. Ugyanekkor települt a Heves megyei Adácsról Nagy Pál.¹⁸

MEZÓTÚR

A korszak negyven éve alatt igen hányatott sorsa volt a helységnek. 1692-ben a török elől Tószeg mellé és a várkonyi pusztákra menekültek. Nyolc évi bűjdosás után 1699-ben tértek vissza Mezótúrra. A Szeged és Arad környéki rác határőrök ismételtelen feldúlták, előlük 1704-ben Tiszaroffra menekültek. 1705-ben újból megjelentek a rác határőrök Túron és a templomba menekülteket egy szálig levágták, míg mások Akolhátra, Vezekényre, Átányra és Hanyiba menekültek. A visszaköltözés 1710 körül kezdődött.¹⁹ 1714-ben már népes rajokart eresztett Öcsödre, Szenczre (?), Vezsenyre és Tószegre. Vezsenyre Kovács András, Tószegre Szilády Mihály, Szabó Péter, Tóth István, Henus János, Nagy János, Gáll György, Dara Péter költöztek.²⁰ 1715-ben 49 jobbágy és 10 zsellér lakta, akik 1296 köből szántót, 261 emberkaszáló rétet és 50 emberkapáló szőlőt műveltek.

Mezótúr lakosai 1715-ben: Száraz János, Papp István, Bordás János, Kaszás István, Busi Gáspár, Kádár György, Zsámbok Mihály, Páhy Márton, id. Busi István, Busi István, Takács István, Pap István, ör. Kolos András, Pipes (?) István, Fazekas Péter, Marinka János, Tömösvári Mihály, Keresztes György, Marinka István,

Szilády János, Bavécsi (?) István, Boros János, id. Szabó János, Csató Mojzes, Tóth Péter, Bagoly László, Nádudvari Mihály, Dobos István, Szalay István, Burai Mihály, Szabó János, Szabó György, Busi András, Pap Péter, Székely Gáspár, Kotlász (?) András, Ötvös István, Bosnyák Pál, Kovács István, Csongrádi István, Fazekas István, Nádudvari Gáspár, Csörge János, Szilassi István, Osváth István, Ács Mihály, Csirke (?) János, Csáti István, Szűcs János, Farkas János, Nagy Adalbert, ör. Szabó János, Főrís András, Szűcs György, **Telek** Pál, Nagy István, Mészáros Péter, Boldog Mihály, Renkel (?) Mihály.

Armális nemesek 1720-ban: Ádám György, Kis Hezbál János, Kis Hezbál István, Újvárosi Bálint. 1715—1720 között 34 új lakos települt Mezőtúrra ismeretlen helyről.²¹

NAGYKÖRÜ

Az egész korszakban fennállt. 1697-ben az összeírás 118 férfit talált a községben. 1699-ben Várady János, 1710-ben Almásy Mihály volt a plébános.²² Az 1703. évi Tisza menti dúlások alkalmával menedéket nyújtott az odafutó lakosoknak. Ide menekült például Tóth Bálint és Egyed György tiszaszegi lakos is. Közülük Egyed György véglegesen Nagykörűben telepedett meg, neve szerepel az 1711. évi nagyköri összeírásban is. A Rákóczi-szabadságharc idején a kurucok sörházat építettek Nagykörűn a tiszabői templom szentélyének lebontott anyagából.²³ Nagykörű 1711. évi lakosai: Egyed György, Szilvás János, Majzik Tamás, Kálmán Gáspár, Sáros István, Bán János, Olasz György, Barna Gergely.²⁴ 1715-ben a tizenhárom lakos 353 köből szántóföldön és 38 emberkaszáló réten gazdálkodott. 1720—1723 között hat család Kunszentmártonba, Fein János Sávolyra, Oláh Miklós Pélyre, Nyári János Gyulára költözött.²⁵

SZAJOL

Balogh András, Balogh János, Fejér Mihály, Kis Márton, Pávosi Mátyás szajoli halászok 1967-ben valószínűleg a tatár segédcsoportok dúlásai elől — ideiglenesen Szolnokra menekültek.²⁶ Visszatelepülésük 1699 körül történhetett. Tény, hogy 1703-ban Hegedüs János és Hegedüs György szajoli lakosokkal már a tiszapüspökiet perlik Heves és Külső-Szolnok vármegyénél, amiért határfoglalásokat végeztek Szajolban.²⁷ 1703-ban egyébként nyolc házhelyből állt Szajol. A rációk 1703. évi támadása alkalmával elpusztult, lakosai szétfutottak. Hegedüs Sebestyén fiával Gergellyel Gyöngyösré, Nagy István Jászladányba menekült. Csomortányi összeírása idején — 1712-ben — már ismét lakott, de papjuk még nem volt.²⁸ Szajol lakosai 1721-ben: Hegedüs Mihály, Hegedüs Mátyás, Hegedüs Demeter nemesek, Fejér János, Orosz Pál libertinusok.²⁹ 1720—1722 között a szajoliak erdőszeres határfoglalásokat végeztek Tiszapüspökiben, aminek megakadályozására Heves és Külső-Szolnok vármegye közgyűlése Egerből az alispánt küldte ki Tiszapüspökibe, hogy a törvénytábla módon járjon el. A lakosok 1728-ban: Hegedüs Mihály, Hegedüs Demeter, Hegedüs Lőrinc nemesek, Török János, Orosz Pál, Fejér János, Kiss István zsellérek.³⁰

SENTIVÁNY

1703-ban a rác határőrök Fokorival együtt felperzseltek, a lakosság szétfutott, mentve a saját és a templom vagyonát. Lukácsy György és Egyed György kőtelekre, Gulyás György Egerbe, Kovács Péter Jászárokszállásra menekült.³¹ Egyed és Lukácsy 1711-ben még szerepelt a kőteleki összeírásban, 1715-ben azonban már nem. A terület újbóli megülése már a Rákóczi-szabadságharc alatt megkezdődhetett, mert a Nógrád megyei „Conscriptio Profugorumban” az olvasható, hogy Kolorovci (?) Jakab Nagylibercséről Sentiványba települt. 1713-ban Telek Mihály Tarnóczi, 1719-ben Borik János Nagyzellőrről érkezett a helységbe. A Rákóczi-szabadságharc után a kamara birtokát képező Szolnok tartozéka volt, de már ekkor megemlíti a kamarái összeíró, hogy igényt tartanak rá az alábbi nemesek: Czakó Tamás, Czakó János, Kálmán János, Szentmiklóssy János, Nagy Márton, Bottyán György, Telek György, Telek Mihály és Telek Márton. A határról azt írja, hogy a Millérbán és a Tiszában halászat folyik, erdő nincs, paskomjait szolnoki lakosok, a határ egy részét szolnoki katonák használják.³² Egy 1721. évi összeírás szerint már curiális község, amelyet Czakó Márton, Telek György, Telek Mihály, Czakó Péter, Czakó János, Tarjányi István, Kálmán Mihály nemesek és Csomortányi Ferenc, Kis György libertinusok laknak.³³

SZOLNOK

Többször is pusztulás színhelye volt a török idők után. 1697-ben elfoglalták és feldúlták a Tokaji Ferenc-féle mozgalom kurucai. Az állapotnak Martini tábornok vetett véget és a kurucok által elűzött lakosságot visszatelepítette.³⁴ E korai korszak betelepültejei voltak 1684-ben Lukács Tamás a Nógrád megyei Czeredről, 1690-ben Bede György Somoskőújfaluról és Mondok György 1700-ban Nagyzellőrről.³⁵ A pusztulások idején többször is menedéket adott a környékbelieknek. 1697-ben a szajoliaknak. 1703-ban a fokoruiaknak és a tiszaszegieknek. Fokorúról Czakó János fiával, Jánossal és lányával, Klárával, Tiszaszegről Kristóf Balázs fuott Szolnokra.

A Rákóczi-szabadságharc után a kamara birtoka, a birtokjogilag hozzátartozó alábbi lakott pusztákkal: Szászberek, Törökszentmiklós, Kengyel-Tenyő, Tiszaszeg, Fokoru, Tiszavarsány, Ácsi. Az újbóli benépesülés 1710 körül kezdődött meg, miután 1706-tól pusztán állt. 1710—1720 között főleg Nógrád megyéből települtek. 1710-ben Pap István Palotásról, 1715-ben Vég Ferenc Halászből, 1718-ban Bakos György Kálnórról, 1719-ben Szlessz György Lócsról érkeztek Szolnokra.³⁶ Az 1703-ban Szolnokra fuott környékbeliek viszont fokozatosan visszahúzódtak előző lakhelyeikre. Egy az Egri Állami Levéltárban található összeírás alapján ismerjük Szolnok lakóinak 1711. évi

névsorát is.* E szerint Szolnok lakói 1711-ben: Hegedüs János, Nagy Márton, Czakó Balázs, Czakó János, Hegedüs Mihály nemcesek és praedialisták, Szabó Mihály, Horváth Mátyás, Mező Jakab, Jambor Mátyás polgárok. Zsiros Márton, Szaránky Sándor, Bajtai András, Balázs István, Boros Márton, Bata Pál, Szabados Mátyás, Takács György, Demjén Demeter, Méra Mátyás, Bosó István, Telek György, Virág Farkas, Kis István, Bosó Ferenc, Csabay Mihály, Verebélyi Mihály, Székely János, Bajtós Gergely, Horváth Mátyás, Fodor Mátyás, Tóth István, Csevai Mátyás, Magyar István, Berényi Péter, Tarján Mihály, Nagy Ferenc, Morvai Péter (?), Nagy Bálint, Németh György, Mikus Mihály, Molnár György, Horváth Mihály, Bata Albert, Kis Jakab, Tary László, Üllei Benedek, Horváth István, Tóth Márton, Tompa András, László Lőrincz, Holló András, Bede Máté, Bosó János, Berkes János, Farkas György, Mancsaly István, Czene Tamás, Kis Mihály, Deme István, Csornai János, Kovács György, Molnár András, Kis Márton, Zara György, Busai Pál, Kovács Gergely, Szabó Miklós, Juhász András, Almássy Mihály, Jenci Mihály, Antalicz István, Zagyvay András, Kőszegi Ferenc, Hasznos Lőrincz, Szabó István, Mátyás Gergely, Mészáros Gergely, Elek Máté, Nagy Márton, Széchy György, Verebélyi János, Kovács Máté, Dömsödi István, Bosó Mihály.³⁷

1720 után Heves megyéből költöztek néhányan Szolnokra. Patáról Török Gergelyné, Hortról Jobbhagy András és Lovász István. Az 1728. évi összeírás a polgári lakosság mellett 68 fő katonát talált a szolnoki várban.³⁸

* A Rákóczi-szabadságharc után eddig közölt legrégebb összeírás 1714-ből Botár Imrétől ered.

TISZABALA

Ismeretlen időben embereivel és jószágaival elpusztult. Az 1714. évi kamarai összeírás nem tesz említést lakosokról, de azt írja, hogy szántói műveltek.³⁹

TISZABÓ

1703-ban a rácok elpusztították. A lakosság valószínűleg Kőtelekre menekült, mert Csomortányi jelentése szerint a tiszabói templom harangja a kőteleki templomban hevert még 1712-ben is ütő nélkül. A Rákóczi-szabadságharc idején a kőből készült templom szentélyét a kurucok lebontották, az anyagot Nagykörűbe hurcolták, ahol sörházat építettek belőle. 1712-ben a tiszabói templom állt ugyan, de a már említett szentély nélkül.⁴⁰ Benépesülése 1712-1713 körül kezdődhetett. Lakossága 1715-ben: Nagy András, Gyulay Imre, Lukácsy Mihály, Gyulay István, Bozó (Bosó?) Mihály, Polik (?) Márton jobbágyok és Gyulay Pál, Bite (?) János zsellérek. 1720 után Csík János, Barna István, Nagy Márton, Nagy András, Tóth László, Simon István Kuiszentmártonba, Derlényi Mihály és Németh István Szentistvánba költözött.⁴¹

TISZAFÖLDVÁR

1722 körül népesült be újból. A megye ismeretlen helységeiből költözött ide Pap István, Orosz Simon, Oláh Márton, Balogh János, Bodnár Máté, Kis Gergely, Orosz András, Konta Péter, Pap István, Dóbi Gergely. A Szabolcs megyei Egyekről Oláh András, Nagy György, Bécsi Lukács, Pásztor István, Elekes János, Németh András, míg a Borsod megyei Hecserpről Cserni István, Máthé Márton, Máthé István, Kisújszállásról Lévai János, Karcagújszállásról Maró János, Kunmadarasról Major István és Nagy György érkezett 1720-1723 között Tiszaföldvárra.⁴²

TISZAÖRS

1720-1723 között települt újjá. 22 tiszacsegei és 3 kunmadarasi család alapította.

TISZAPÜSPÖKI

1690-1697 között kétszer is elpusztult és csak lakott pusztá volt. A benépesülés folyamata 1699 körül indult meg. 1703-ban földesura Hefflányi György és Szemere Ferenc, ugyanekkor öt örökös és több szabadmenő jobbágy (a megye szerint 16 örökös jobbágy) lakott Tiszapüspökiben.⁴³ 1703 augusztusában a Szeged és Arad környéki rác határőrség feldúlta a községet, még a templomot is lerombolták. A lakosság 1703. évi sorsa alig ismeretes, csupán annyit tudunk, hogy Tassy Pál Jászladányra menekült. Az újbóli benépesülés, vagy a régi lakók visszatérésének időpontját nem ismerjük. 1710-ben érkezett Tiszapüspökibe a Nógrád megyei Pilinyből Sípós Ferenc, 1714-ben pedig Nagyzellőről Janó Márton. 1712-ben lakott, a községi bíró Kiss István volt, akit pont Csomortányi szemléje idején váltottak ki a templom pénzén a tömlőcből. Kiss Istvánt harmadmagával azért zárták be, mert a község nem fizette a császári katonaadót.⁴⁴ 1718-ban 16, 1719-ben 18, 1720-ban 22 család lakja. 1723-ban Czakó János személyében papja és mindeddig ismeretlen nevű iskolamestere van.⁴⁵

TISZASZEG

A helység 1687-ben elpusztult. 1703-ban ismét a pusztulás sorsára került. Lakosai közül Orosz István és Farkas Márton Jászladányra, Kristóf Balázs Szolnokra, Tóth Bálint Nagykörűbe, Földes Benedek Kőtelekre, Tóth János és Tolvaj Gáspár ismeretlen helyre költöztek.⁴⁶ 1710. április 22. és július 7. között Tiszaszegen állomásozott Rákóczi serege Eszterházy tábornok vezetésével. Maga Rákóczi is tizenhat napot töltött a tiszaszegi

„füvellő” (lovakat felhízlaló) táborban.⁴⁷ 1712-ben már ismét lakták, mert Csomortányi azt jelentette az egri püspöknek a templom állapotáról, hogy rossz harangjukat a ladányiak újból öntötték. 1720-tól az egri püspökség tiszapüspöki uradalmának tartozéka, lakott pusztá.

TÖRÖKSZENTMIKLÓS

1685-ben a török elpusztította.⁴⁸ A török hódoltság után kamarai birtok, 1699 körül Almásy János az új földesura. 1703-ban 40 véglegesen megtelepedett lakos ül Törökszentmiklóson. 1703–1705 között a rác határórség becsapásai idején elpusztult. A Rákóczi-szabadságharc idején lakott pusztá, a kamarai birtok Szolnok tartozéka. Újranépesülése 1720 körül történik. Alapító lakosai egy 1723. évi összeírás szerint: Köteles István, Nagy Gergely, Rékasi Mihály, Nagy Gáspár, Szölke János, Vég János, Szabó Péter, Sipos István, Szabó Mihály a Szabolcs megyei Egyekről, Csáti Gergely Tiszacsegéről, Pap János a Bars megyei Ohaiból, Kalóz Mihály a Borsod megyei Ároktőről, Nagy Mátyás a Borsod megyei Mezőkeresztesről, Szűcs István a Zemplén megyei Luczról, Nagy István Debrecenből, Nagy János Köröstarcsáról, Sánta János Kunhegyesről, Kis János a Szabolcs megyei Hortobágyról.⁴⁹ 1723 után rohamos fejlődésnek indult, 1728-ban már 88 család lakja. Ugyancsak 1728-ban nemesek Törökszentmiklóson Gonda Mihály és Gonda István.⁵⁰ 1729-ben katolikus kápolnát építettek oltárral és más tartozékokkal.

Benedek Gyula

JEGYZETEK

- 1 A szajoli lakosság például Szolnokra menekült a vár oltalma alá. A névsort lásd Szajol betelepülési adatainál. Botár Imre: *Szolnok települési, népese-
dési és gazdasági viszonyai a XVIII. században*. Szolnok, 1941. 23. old.
- 2 Egri Állami Levéltár (EÁL): Heves és Külső-Szolnok vármegye levéltára (HKSZ), közgyűlési jegyzőkönyvek. Index personalis 1700–1707. 85. pag. 1702.
- 3 A tényleges létszám valószínűleg nem teljes, mert az adatokban nem szerepelnek a nemesek és azok a jobbágyok, akiknek még nem telt le a három évi adómentesség. EÁL:HKSZ Közgy. jkv. 1697–1703. IV-1/a/11 1040. od. 1703. márc. 5.
- 4 Ezt a rohamot előzte meg 1703. július végén Karcagújszállás és Madaras elpusztítása. Kormos László: *Kunmadas története*. Szolnok, 1967. 38. old.
- 5 Előzőleg 1704. május 24-én Mezőtúrt dűlták fel a rácok és ekkor a mezőtúri lakosság Tiszaroffra menekült. A nagykunsági falvak lakói a rakamazai táborban falvak szerint elkülönülve, külön bíró vezetése alatt éltek 1710-ben. Kormos i. m. 40. old.
- 6 Leskó József (szerk.): *Adatok az egri egyházmegye történelméhez*. IV. kötet (Forrásgyűjtemény), Eger, 1908. Csomortányi alesperes jelentése a Tisza két felén lévő templomok vagyoni viszonyairól. 1712. 511–514. old. Meg kívánjuk jegyezni, hogy Csomortányi felmérése utólag pontosnak bizonyult, mert adatait a különböző helységek későbbi összeírásai igazolják. Informátorai voltak: Orosz István volt tiszaszegi lakos, aki Tiszabőről és Tiszagyendáról, Kálmán János volt fokorui lakos, aki Tiszapüspöki-ről, Szajolról és Czakó Klára volt fokorui lakos, aki Fokoru állapotáról informálta.
- 7 Nógrád Megyei Állami Levéltár (NÁL): *Conscrip-tio Profugorum* (C. P.) 1720. 1. füzet 2. pag.
- 8 EÁL:HKSZ IV-7/b/1 Öi. 551 1711–1730 40. pag.
- 9 Leskó i. m. 512–513. old.
- 10 Országos Levéltár (OL): E-156 Kmarai lt. Fasc. 51. No. 50.
- 11 Leskó i. m. 511–514. old.
- 12 NÁL:C. P. 1720 1. füzet 2. pag.
- 13 EÁL:HKSZ IV-7/b/1 Öi. 571–574 122. pag.
- 14 Scheftsik György dr. (szerk.): *Jász-Nagykun-Szolnok vármegye múltja és jelene*. Pécs, 1935. 379. old.
- 15 Leskó i. m. 511–514. old.
- 16 EÁL:HKSZ IV-7/b/1 Öi. 151 3. pag. 1711.
- 17 NÁL:C. P. 1720. Mind a négy járás.
- 18 EÁL:HKSZ IV-7/b/1 Öi. 560 4. pag. 1711–1730.
- 19 Scheftsik i. m. 366. old.
- 20 OL:Filmtár 2292. doboz Fasc. 51. No. 50 1. pag.
- 21 OL:Filmtár 1720. évi öi. 3132. doboz fr. 53.
- 22 A Váradyra vonatkozó adat: Magyar Sion 1863. I. k. 619–625. old.
- 23 Az Almásyra vonatkozó adat: Leskó i. m. 451. old.
- 24 EÁL:HKSZ IV-7/b/1 Öi. 551 5. pag. 1711.
- 25 U. o. Öi. 560 4. pag.
- 26 Botár i. m. 23. old.
- 27 EÁL:HKSZ Index Localis 1700–1749 IV-1/b 1096. old.
- 28 Leskó i. m. 512. old.
- 29 EÁL:HKSZ IV-7/b/1 Öi. 562 1711–1730 97–99. pag. 1721.
- 30 U. o. 1728. évi öi. Tiszajárás 2. füzet 117. pag.
- 31 Leskó i. m. 513–114. old.
- 32 OL:Kmarai lt. E-156 et C Fasc. 51. No. 49.
- 33 EÁL:HKSZ IV-7/b/1 Öi. 562 63–64. pag. 1721.
- 34 Scheftsik i. m. 330. old.
- 35 NÁL:C. P. 1720. Mind a négy járás.
- 36 U. o.
- 37 EÁL:HKSZ IV-7/b/1 Öi. 551 1711–1730 212–219. pag. Hegedüs János, Hegedüs Mihály több mint valószínű szajoli, Czakó János és Czakó Tamás bizonyosan fokorui, Nagy Márton pedig valószínűen szentiványi menekült nemesek. Ezt közvetve az bizonyítja, hogy Szolnokon nem laktak nemesek, másrészt 1711. után neveik nem találhatóak a szolnoki névjegyzékekben, tehát visszaköltöztek régi lakó-helyeikre. Nem utolsósorban az említett helységekben 1703-ban és 1711 után éltek teljesen azonos nevű személyek. Az összeírás rendkívül értékes adalékként megemlíti Czakó Tamás neve után, hogy kúriákat bír Ácsott és Fokorun.
- 38 EÁL:HKSZ IV-7/b/1 Öi. 565 77. és 91. pag.

- 39 Leskó i. m. 512. old.
 40 U. o.
 41 EÁL:HKSZ Öi. 560 1711-1730 4. pag. IV-7/b/1.
 42 U. o. Öi. 564 97-98. pag.
 43 EÁL:HKSZ Közgy. iratok No. 48 1703. jún. 27.
 44 Leskó i. m. 512. old.
 45 Egri Érsekség Levéltára, Archivum Vetus No. 971.
 Czakó János respicienciája.
- 46 Leskó i. m. 513. old.
 47 Thaly Kálmán: II. Rákóczi Ferenc levéltára, III. kötet, 103-126. old.
 48 Soós Imre: A jobbágyföld helyzete a szolnoki Tiszatájon. 1711-1770. Szolnok, 1958. 40. old.
 49 EÁL:HKSZ IV-7/b/1 Öi. 560. 1720-1723. 1-2. pag.
 50 U. o. 1728. évi öi. Tisza-járás 2. füzet, 34-37. pag.

Az 1715-re és az 1720-ra vonatkozó összeírási adatokat az 1715. és az 1720. évi országos összeírásokból merítettük. A táblázatok adatait a jegyzetekben felsorolt forrásokból állítottuk össze.

A munkásmozgalom ismeretlen dokumentumai Szolnok megyéből

I. „A diadalmas szocializmus előharcosai”

A nyomtatvány a Tanácsköztársaság 50. évfordulójának megünneplésére való felkészülés közben került elő a tiszaföldvári Tiszazugi Földrajzi Múzeum gyűjteményéből. Eredetéről közelebbit nem tudunk. Leltári száma nem volt.

Az eredeti nyomtatvány téglalapalakú kartonlapra felragasztott. A kartonlap körülötte temperával fehérre festett, hátlapján színes nyomással halkonzerv reklám található.

Maga a nyomtatvány is kartonra nyomott. Eredeti formája nem állapítható meg, mert a képmezőt valamikor kivágták és ráragasztották a már leírt másik kartonlapra. A kivágott képmező sérült. Felső jobb sarka kiegészített. Alsó harmadában három helyen szakadt. Több helyütt fehér temperával, egy helyen arany és fekete festékkel utánfestett.

Az eredeti nyomás sárgásfehér kartonra zöld, piros és barna színnel történt. A képmező tizenhárom kisebb és egy nagyobb arcképet tartalmaz, melyek kereteltek. A képkereteket falevelek és indák kötik össze. A képmező alól és felül felirattal zárt, valamint többszörösen tagolt hullámvonal kereteli. Méretei: szélessége 29,6; hosszúsága 39,6 cm.

A nyomtatványon a következő felírások találhatók: felül zászlónyelemben végződő vörös szalagon fehér betűvel VILÁG PROLETÁRJAI EGYESÜLJETEK!, alól íves képsor alatt, A DIADALMAS SZOCIALIZMUS ELŐHARCOSAI, valamint utóbbi alatt apró betűvel LEJAVA.

A tizenhárom kisebb kép, mely hullámvonalakkal tagolt elipszis alakú keretben került elhelyezésre, a következőket ábrázolja (soronként, felőlről lefelé haladó sorrendben a nyomtatvány írásában):

LASSALE	MARX	ENGELS	LIEBKNECHT
LENIN		TROCKIJ	
BOKÁNYI		CSIZMADIA	
SZAMUELY	GARBAI	KUNFI	
POGÁNY		LANDLER	

Az egyetlen nagy, piros szalagokkal átfont babérkoszorúval keretelt arckép Kun-Bélát ábrázolja, KUN BÉLA aláírással.

A legfelső arcképsorban elhelyezett négy portrét középen *kalapácsot szorító kéz* választja el egymástól.

A nyomtatványon a szerző feltüntette nevét (LEJAVA). LEJAVA aláírással a Tanácsköztársaság idején több plakát készült. Az Országos Széchenyi Könyvtár gyűjteményben kettő plakát található Lejava aláírással, *Alkohol és prostitúció, az emberiség gyilkosai*, valamint *Minden pöbár halálos méreg* címetek vi-elők.¹ Az MSZMP

Párttörténeti Intézete összeállításában megjelent, A magyar Tanácsköztársaság plakátjai címet viselő összeállítás is az előző két plakátot közli Lejavától.² Ezekután nem lehet kétséges, hogy az általunk közölt nyomtatványt, melynek feltehetően plakát változata is lehetett, ugyanaz a *Lejava Ferenc* tervezte, aki a másik két Lejava aláírású plakátot. Lejava Ferenc 1886-ban született Budapesten. A Képzőművészeti Főiskolán Zemplényi Tivadarnál tanult. 1919-ben szerepelt a Hadviselt Festők Kiállításán a Műcsarnokban.³

Kérdésként merül fel A diadalmas szocializmus előharcosai című képes nyomtatvány valószínű elkészülési idejének meghatározása. Ezt megkönnyíti számunkra az a tény, hogy az ábrázolt magyarországi munkásmozgalmi vezetők valamennyien az 1919. március 21-én összeállított Kormányzótanács tagjai voltak. Szamuely Tibor kivételével aki a hadügyi népbiztos helyettese volt, mind népbiztosok.⁴ A Kormányzótanácsot 1919. április 3-án átalakították. Ekkor került sor a jobboldali Csizmadia Sándor elmozdítására.⁵

Csizmadia Sándor 1871-ben született Vásárhelyhúton. A szociáldemokrata földmunkásmozgalom egyik megszervezője volt. Az 1890-es években agitátorként kapcsolódott be a munkásmozgalomba. Az MSZDP vezetőségi tagja, a Népszava munkatársa és a földmunkások lapjának, a Világszabadságnak szerkesztője lett. A szocialista irodalom egyik első képviselője hazánkban. A Károlyi-kormányban földművelésügyi államtitkár volt. 1919 végén újra az MSZDP vezetőségi tagjává választották, de rövidesen szakított a párttal és az ellenforradalmat támogató Nemzeti Munkapárthoz csatlakozott. 1928-ban öngyilkossági kísérletet követett el, s egy évre rá meghalt.⁶

Előzőekből következően a nyomtatvány 1919. március 21. és április 3. között készülhetett. Annak tudatában, hogy Csizmadiát nemcsak jobboldali volta, hanem állandó részegeskedései miatt is váltották le,⁷ mely feltehetően nem maradt sokáig titokban, a *nyomtatvány elkészültének idejét a Tanácsköztársaság kikiáltása utáni első napokra valószínűsíthetjük.*

A nyomtatvány hűen tükrözi a korabeli erő- és tekintélyviszonyokat. Kun Béla arcképe került a központi helyre, holott a Kormányzótanács elnöke akkor Garbai Sándor volt. Feltehetően kommunista megrendelésre készült, s ezért kerülhetett Pogány József hadügyi népbiztos mellé az egyetlen népbiztoshelyettes, a hadügyi népbiztos helyettese Szamuely Tibor.

II. A Szolnok megyei és városi intézőbizottság együttes ülése 1919. július 8-án

Ugyancsak a Tanácsköztársaság jubileumát előkészítendő került napvilágra a következő dokumentum.

JEGYZŐKÖNYV

Felvétezt Szolnokon, 1919. július hó 8-án a munkás és földművestanács kebelébe alakult vármegyei és városi intéző bizottság együttes üléséről.

Jelen voltak: Molnár Gáspár, Dr. Bubla István, Zják Ferdinánd, Weisz Sámuel, Virágh János, Dozvald Gáspár, Láng Lajos, Löbenhoffer Ede, Schlaghammer Gyula, Darvas Ferencz, Bede László, F. Bede László, Szabó Károly és Faragó Imre, valamint alulírott jegyzőkönyvvezető. Molnár Gáspár üdvözli a megjelenteket, az ülést megnyitja és a jegyzőkönyv hitelesítésére Löbenhöfer (helyesen Löbenhoffer) Ede és Bede László elvtársakat felkéri.

Napirend előtt dr. Bubla István szövegeszi, hogy az utóbbi időben a munkástanácsai ülések részvétlenség mellett folynak, miután sok tanácsstag minden alapos ok nélkül vidéken tartózkodnak (nyilván tartózkodik). Hasonló képen a termelő és üzemi

biztosok közül többen nem folytatják működésüket, elhagyták a várost. Ezen rendszertelen és tarthatatlan állapot megszüntetése érdekében javasolja annak kimondását, hogy jövőben minden munkástanács tag eltávozása bejelentendő a munkástanács elnökének, aki által erről nyilvántartás vezetendő. Többek hozzászólása után

H. (határozat)

Az intézőbizottság utasítja a munkástanács (gépelési hiba) elnökségét, hogy a már hozott munkástanácsi határozat értelmében azon tanácsstagokkal szemben akik kötelességeiket pontosan nem teljesítik, a legszigorúbban járjon el.

A termelési, üzemi és egyéb népbiztos által kinevezett megbízottak ellenőrzése végett a városi direktórium saját hatáskörében való intézkedéssel megbízatik.

Molnár Gáspár bemutatja a távollevő városi alkalmazottak névjegyzékét és kéri az igazolatlanul távollevőkre vonatkozó intézkedések megtételét.

H. (határozat) Megfelelő saját hatáskörében való elintézés végett a városi direktóriumnak kiadatik.

Molnár Gáspár bemutatja a vármegyei kormányzótanácsi biztos 88/1919 számú rendeletét arról, hogy az élelmi cikkek elosztásánál a vörös katonák hozzátartozói nyerjenek elsősorban kielégítést s e végből bizottság alakíttassék.

H. (határozat) Az intéző bizottság a vármegyei kormányzótanácsi biztos 88/1919 számú rendeletét eredetben a közellátási szakosztálynak azzal adja ki, hogy F. Bede László, Szabó Károly és Löbnehoffer Ede ezennel kinevezett bizottsági tagok bevonása mellett sürgős véleményes jelentését három nap előtt okvetlen terjessze elő.

Erről a közellátási szakosztály 88/1919 számú rendelet kiadása mellett, Szolnokon, és a kormányzótanácsi biztos Jászberényben jelen határozattal értesítetnek.

Faragó Imre elvtárs előadja, hogy a közgazdasági szakosztály kebelében megalakult az építési direktórium és megkezdte működését.

Egyébként a cséplőgépek javításai folyamatban vannak és a héten már üzemképes állapotban vannak.

Rámutat (gépelési hiba) a nagy áruhiányra, s miután a lakosság igényeinek kielégítését első kötelességének ismeri, ezért a kereskedelmi cikkek beszerzése iránt az intézkedéseket megtette.

A közgazdasági ügyek vezetése sok munkával jár, és ebben segítő erőre van szüksége. Sajnálattal jelenti be, hogy ennek ellenére Luev Dezső elvtársat elvonták szakosztályától s így helyettesítéséről gondoskodni kell.

A megindult vita során F. Bede bejelenti, hogy Luev elvtárs a megyei katonai ügyosztály élére kerül ahol őt a legmegfelelőbbben lehet használni.

Dr. Bubla kifogást emel az építési direktórium létjogosultsága ellen, megalakulását tudomásul nem veszi, kéri megszüntetését, miután egy részt annak felállítására kormányzótanácsi vagy népbiztosi rendelet nincsen másrészt annak vezetője állása betöltésére meggyőződése szerint nem alkalmas.

Stern megnyugtatta Bublát, hogy az építési direktórium felállítása illetékes helyről jött. Különbösen rámutat (gépelési hiba) arra, hogy a közgazdasági szakosztály tagjainak nincs kellő szakértelme ebből származik sok baj.

Weisz, Dozvald, Bubla felszólalása után Löbnehoffer elvtárs sürgősségi indítványt terjeszt elő és az idő előrehaladottságára való tekintettel a vita elhalasztását kéri.

H. (határozat) Az intéző bizottság az indítványt magáévá teszi a vita folytatását legközelebbi ülésére halasztja, s a tanácskozást berekeszti. Keltmintfent.

Hitelesítjük:

Bede

Bencze László
jegyző

Molnár Gáspár
elnök

Az irat hátlapján: Tudomásul vétetik, a hozott határozatok az érdekeltekkel közöltettek. Szolnok, 1919. júli. 14. Bencze.

Irattárba! Szolnok, 1919. VII. 15. Molnár pol.(itikai) szakoszt.(ály) vez.(ető).

Sajnos a későbbi tanácsülési jegyzőkönyvek hiányoznak, s a vita további sorsát nem tudjuk követni. Annyit azonban ez a dokumentum is jól tükröz, hogy bár Szolnok ebben a időben már több mint két hónap óta frontváros és ez természetesen nagy nehézségeket okoz, a megye és a város vezetői mégis további fontos intézkedéseket hoznak a termelés rendszerességének biztosítására és az építkezések megfelelő szakmai irányítása érdekében.

A jegyzőkönyv jól tükrözi a megye és a város irányításának sajátos helyzetét is. A megyei munkás-, katona- és paraszttanács saját soraiból 20 tagú intéző bizottságot választott. Ennek 20 tagja közül 10 szolnoki volt és ezek egyben a szolnoki intéző bizottságnak is tagjai voltak. Így a megye és a város irányítása személyileg nagyban összefonódott.⁸

III. A „Törökszentmiklósi Munkásvédő Egyesület” Alapszabályzata

A bemutatásra kerülő dokumentum Törökszentmiklós újjátelepülésének 250 éves jubileumát előkészítendő gyűjtőmunka eredményeként került napvilágra. Ma a törökszentmiklósi Helytörténeti Gyűjtemény tulajdonát képezi.

A „TÖRÖKSZENTMIKLÓSI MUNKÁSVÉDŐ EGYESÜLET” ALAPSZABÁLYZATA

1. §. Czím.

„Törökszentmiklósi Munkásvédő Egyesület.”

2. §. Székhely

Törökszentmiklós nagyközség Jásznagykunszolnok megyében.

3. §. Pecsét körirat

Törökszentmiklósi Munkásvédő Egyesület. Alap. 1903.

4. §. Cél és eszköz

A Törökszentmiklós nagyközségben és annak határában lakó munkásoknak, amennyiben azokat az Egyesület tagjai közé számíthatja, módot és alkalmat nyújtani arra, hogy megfelelő minőségű és mennyiségű munkához juthassanak s így szorgalmas és becsületes munkájuk által maguknak és hozzátartozóiknak tisztességes megélhetést biztosíthassanak. E végett alkalmas munkás otthon építése, (f)enntartása és abban olyan kellő számú, állandó irodai és eljáró közegek alkalmazása, kik munkaadók és munkások közt a felmerülő különböző természetű munkákat, a köcsönös érdekek méltányos elbírálása mellett, részrehajlatlanul, minden díj nélkül közvetítik s ugyanily értelemben a munkaszerződések megkötésénél közbenjárnak.

5. §. Tagok.

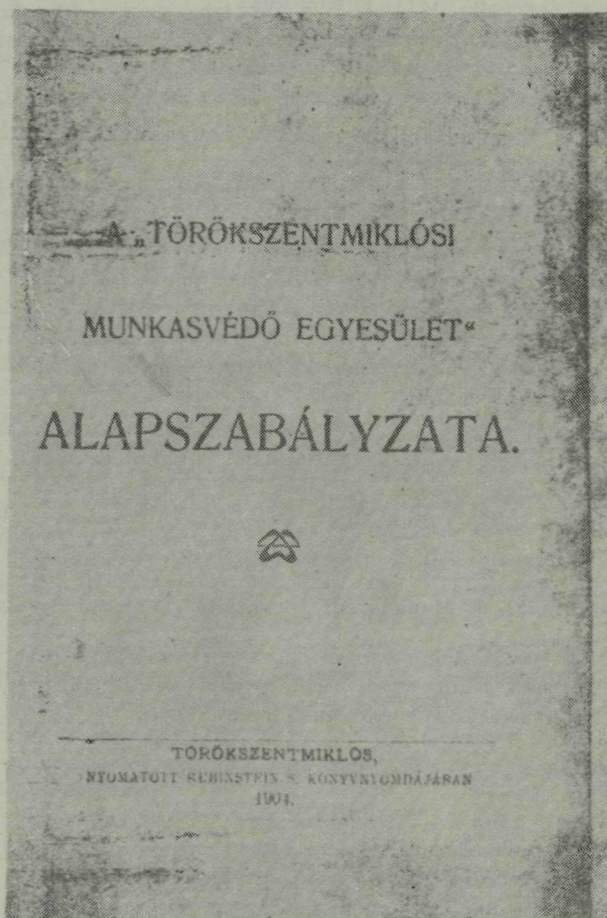
Az Egyesületnek ötféle tagjai lehetnek, u. m. kiskorú, rendes, pártoló, alapító és tiszteletbeli tagjai.

a., Kiskorú tagok lehetnek mindazon Törökszentmiklós nagyközségben vagy annak határában lakó mindkét nembeli munkás ifjak, kik 14-ik életévüket már be-, 20-ik életévüket azonban még be nem töltötték.

b., Rendes tagok lehetnek mindazon Törökszentmiklós nagyközségben vagy annak határában lakó mindkét nembeli munkások, kik 20-ik életévüket már betöltötték.

c., Pártoló tagok lehetnek a 20 éven felüli korban bármelyik nemen levő és bárhol lakó munkaadók.

d., Alapító tagok lehetnek a 20 éven felüli korban bármelyik nemen levő és bárhol lakó munkaadók és

munkások, kik alapítványként, az Egyesület céljának előmozdítására, az egyesületi pénztárba egyszersmindenkorra 100 (Egyszáz) korona összeget lefizetnek.

e., Tiszteletbeli tagok lehetnek a 20 éven felüli korban bármelyik nemen levő és bárhol lakó mindazon munkaadók és munkások, kiket az országos munkás érdekekkel vagy az Egyesülettel szemben szerzett igazi érdekeik elismeréséül az Egyesület közgyűlése ilyenekül megválaszt.

Akik kiskorú, rendes vagy pártoló tagok akarnak lenni, azok megjelennek a hivatalos órák alatt a munkás otthon irodahelyiségében és ott az ezen célra kitett betűsoros névsor-naplóba neveiket sajátkezűleg beírják vagy valamelyik irodai közeg által beíratják s ugyanekkor beírásdíj fejében kiskorú tagok 10, rendes tagok 20, pártoló tagok pedig 40 fillért fizetnek be az Egyesület pénztárába.

A 8. §. 3. pontja értelmében kizárt tagok csak az Igazgatóságtól előzetesen kinyert engedély alapján iratkozhatnak be újra s a beírásdíjat ismét megfizetni tartoznak.

6. §. Tagok jogai.

1., A munka közvetítésében és minden ezzel összefüggő és ebből természetesen folyó ügyekben az irodai és eljáró közegek közbenjárását és gyors intézkedését, esetleg azok tanácsadásait a hivatalos órák ideje alatt bármikor minden díj nélkül igénybe vehetik, sőt megkövetelhetik.

2., Kiskorúak kivételével, a közgyűléseken mindnyájan megjelenhetnek és ott, a nőtagok kivételével, szóbeli és szavazási joggal bírnak. Szóbeli jogot a nőtagok csakis azon esetben gyakorolhatnak, ha azt a közgyűlés elnöke megengedi, szavazási jogot azonban nekik elnök sem adhat.

3., A munkásotthon várótermében a hivatalos órák alatt bármikor megjelenhetnek és ott a kitett hírlapok vagy egyéb olvasni valók olvasgatása által maguknak szórakozást szerezhetnek.

7. §. Tagok kötelességei.

1., Az egyesület pénztárába kiskorúak 50 fillér, rendes tagok 1 korona, pártoló tagok pedig 2 korona évi tagsági díjat (féléves egyenlő részletekben, minden megkezdett félév első hónapjában előre) befizetni.

2., Az egyesület útján létrejövő szóbeli vagy írásbeli munkaszerződéseket pontosan és lelkiismeretesen beartatani s a szerződött féllel szemben a munkaidő tartama alatt, mint munkásnak, tiszteltteljes és hűséges, mint munkaadónak pedig igazságos és emberies (humánus) magaviseletet tanusítani.

3., Az egyesület érdekeit minden tisztességes és törvényes úton előmozdítani.

4., Az irodai és eljáró közegeket hivatali ténykedéseikben jóakarattalug tomozgati.

5., Az egyesületi tisztviselőket és igazgatósági tagokat az egyesületi érintettekénél tiszteltem tartani.

6., A meg nem fellebbezett igazgatósági, továbbá a közgyűlési határozatokban megnyugodni, azokat illeték-telen helyeken nem gáncsolni, - vagy azok végrehajtása elé gátat nem vetni.

7., Az egyesületi gyűléseken, vagy értekezleteken és a munkás otthonban magát rendesen és tisztességesen viselni, e helyeken botrányt nem okozni, a törvényes rend és hatóságok ellen sehol nem lázítani.

8. §. A tagság megszűnése.

A tagság megszűnik:

1. Halálozás által.

2. Kilépés által, mely eset akkor áll elő, ha az illető tag megjelenve az irodahelyiségben, ott a jelenlevő irodai közegnek kilépési szándékát élő szóval bejelenti s a betűrendes névsor kilépési rovatába nevét beírja vagy az illető közeg által beírattja. - Az így kilépő tag befizetett beírasi vagy tagsági díjjából semmit vissza nem követelhet, esetleges hátralékait azonban az Egyesület pénztárába befizetni köteles.

3., Kizárás által, mely eljárás oly tagokkal szemben alkalmazatik, kik a jelen Alapszabályzat 7. §-ának bármely pontja ellen súlyosan vétének, illetőleg az azokban foglalt kötelesegeiket részben vagy egészben híven nem teljesítik.

15. §. Közgyűlés.

Közgyűlés évenként annyszor tartatik, ahányszor azt elnök jónak látja vagy tíz közgyűlési szavazóképes tag, közülük egy, a tárgy megjelölése mellett, elnöktől összehívati kéri, minden következő év elején azonban, legkésőbb Február 15-ig, mint előző „évet záró közgyűlés”, okvetlenül összehívandó, még pedig főleg azért, hogy legfőbb különösebb jogát gyakorolhassa azaz az Igazgatóság évről számadását és megjelését meghallgassa s neki a szokásos felmentvényt megadhassa, vagy azt töle megtagadhassa.

Érvényes határozat hozatalához - a feloszlás kimondásának esetét kivéve - elnökön kívül a közgyűlési szavazóképes tagok 1/4-ének jelenléte szükséges. Ha első összehívásra enyi tag nem jön össze, a második, két hét alatt összehívandó közgyűlésen, ha a tárgyak változatlanul ugyanazok, a jelenlevők határoznak.

Közgyűlés ideje és helye, legalább egy teljes héttel előre, a helyben szokásos publikáció útján, a tárgyszóval együtt kihirdetendő a tagok között. Határozatok hozatalánál a szavazás módját elnök állapítja meg, tíz jelenlevő szavazóképes közgyűlési tag kívánatára azonban a titkos szavazás elrendelendő. Választások alkalmával azonban a szavazás csak háromféleképen u. m. közfelkiáltással, felállással vagy névszerint történhetik, ahonképest, hogy az illető közgyűlés melyik módot állapítja előre meg. Bárminő szavazásnál szavazategyenlőség esetén elnök szava dönt. Közgyűlésen minden egyes szavazóképes tagnak csak egy szavazati joga lehet. Közgyűlés általános hatásköre abban határozódik, hogy: jelen alapszabályzat keretén belül az Egyesület minden ügyében és dolgában végéreényesen határoz és intézkedik. Különösebb hatásköre pedig a következőkben áll:

a., Minden harmadik év lezártával egyidejűleg három újabb évre 18, illetőleg 20 igazgatósági tagot választ az Egyesület tagjai közül, lehetőleg azonban úgy, hogy az Igazgatóság tagjai feles számban a munkások, feles számban pedig a munkaadók közül kerüljenek ki.

b., Az időközben üresedésbe jövő igazgatósági tagsági helyeket, az illető állás hátralévő időtartamára, betölti.

c., A kötelesegeiket híven nem teljesítő igazgatósági tagokat, kiktől a mulasztás előzetesen elrendelendő és megajándó vizsgálat során bebizonyul, elszámoltatás mellett időközben is elmozdithatja állásukból.

17. §. Különös határozatok

1., Feloszthatik az Egyesület azon esetben, ha a tagok száma annyira lepad, hogy a fenntartás többé sem a munkások sem a munkaadók érdekében nem mutatkozik kívánatosnak; vagy pedig akkor, ha a mérleg két egymásután következő év lezártakor lényeges veszteséget, illetőleg fedezeti hiányt mutat ki. A felosztást azonban közgyűlés mondhatja ki, melyen az akkor élő szavazóképes tagok 2/3 részének jelenléte szükséges. Ha e közgyűlésen enyi tag meg nem jelenne, két hét alatt új közgyűlés hívandó össze, hol az akkor élő szavazóképes tagok 1/3 részének jelenléte szükséges. Ha e szám sem jönné össze, akkor további másik két hét alatt harmadszor is összehívandó a közgyűlés s ezen aztán a jelenlevők véglegesen határozhatnak a feloszlás tárgyában.

2., Feloszlás esetében az Egyesület összes ingatlan és ingó vagyona a közégi szegénypénztár javára marad.

3., Az Egyesület a „Jásznagykúnszolnokmegyei Gazdasági Egyesület” védelme alá helyezi magát s a munkaadók és munkások közt esetleg előfordulható fontos nézeteltérések alkalmával, ugyszintén nagy súlyú elvi kérdésekben, ennek véleményét kéri ki és ismeri el magára irányadóknak.

4., Közigazgatási és bírósági hatóságoknak és illetékes közegeknek az Egyesület ügyvezetése betekintés végett mindenkor rendelkezésükre áll, úgyszintén ugyanezek az egyesületi munkás otthon helyiségeiben vendégekül szívesen fogadtatnak.

5., Mihelyst az Egyesület azon helyzetbe jut, hogy működését megkezdheti, kiterjeszti ennek körét a cseléd-közvetítésre is és ily célból, e jog gyakorolhatása iránt, az illetékes Hatóságnál Igazgatóság a szükséges lépéseket sürgősen meg fogja tenni.

6., Az esetben, ha az alapszabályzatban meghatározott célt és eljárást, illetőleg hatáskört az Egyesület be nem tartaná: a Magas Kormány által – amennyiben további működésének folytatása által az állam, vagy az egyesületi tagok érdeke veszélyeztetnék – felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest haladéktalanul végleg feloszlathatják, vagy esetleg az alapszabályzat legpontosabb betartására, külföldi felzárkóztatás terhe alatt, köteleztetik.

Kelt Törökszentmiklóson 1903 február 15-én a „Törökszentmiklósi Munkásvédő Egyesület” által az „Első Földművelői Kör” disztermében d. u. fél 3 ó. tartott alakuló közgyűlésben.

Tóth János

alak. közgy. jegyző

Szabó István

alak. közgy. elnök.

Szám: 121752/1903

III-a.

Látta a mkir. belügyminiszter azzal a megjegyzéssel, hogy a 15. § hatodik bekezdésének végén a „vég-
érvényes” szó – tekintettel a hatóság felügyeleti jogára – hatálytalan és, hogy az egylet feloszlását s ez esetben
vagyonának hova fordítását kimondó közgyűlési határozat – végrehajtás előtt – a mkir. belügyminiszteriumhoz fel-
terjesztendő.

Budapest, 1903 decz. 24.

a minister meghagyásából

Dr. Sélley

miniszteri tanácsos

P. H.

Az egyesületi alakulói közgyűlés által megválasztott első Igazgatóság névsora.

(A községi Képviselőtestületnek a jelen Alapszabályzat kinyomtatásakor még nem volt alkalma két tagot az Igazgatóságba beválasztani.)

Csima István r. k. tanító, alelnök,
Czegény Mihály földbirtokos.
Dorkó Ferencz munkás.
Ifju Dorkó Sándor munkás.
Idősb Fagyal Antal munkás.
Fagyal Imre munkás,
Farkas Sándor munkás.
Jelen Pál munkás.
Kóródi Béni földbirtokos.
Kutass Bálint ev. ref. lelkész.
Őzz Lajos iparos, gazda.
Porjanda Balázs munkás.
Szabó István ev. ref. rektor, elnök.
Szemes Bálint munkás.
Tóth János állami anakönyvvezető, jegyző.
Urbán Péter munkás.
Varga András munkás.
Vieland János r. k. tanító.

A Törökszentmiklósi Munkásvédő Egyesület alapszabályzata olyan kísérletre utal, amelyben egy város vezetői, az uralkodóosztályhoz tartozók megpróbálják az általuk elképzelt mederbe terelni a munkásmozgalmat, mintegy védnökségük alá helyezve. Erre utal az az egyébként a munkásmozgalom ez időszakában már kuriózumnak ható tény, hogy az egyesület a „Jásznagykunszolgalmegyei Gazdasági Egyesület” védnöksége alá helyezi magát.

Azonban ha megvizsgáljuk Törökszentmiklós ez egyébként alapos feldolgozást nélkülöző korszakát,⁹ olyan dokumentumokra bukkanunk, amelyek azt mutatják, hogy erre az időre Törökszentmiklóson a munkásmozgalom, különösen a földmunkás-

mozgalom megerősödött. 1902. június 1-én Törökszentmiklóson „a délelőtti órákban a piac téren szokás szerint összegyűlt, ez alkalommal azonban kivételesen több száz főre menő munkás csoport előtt egy Pusztaszenttamáson, dr. gróf Almásy Imre birtokán munkásként alkalmazott idegen egyén lázító beszédet tartott s a midőn ettől az ottani csendőrség eltiltani megkísérelte, a tömeg a község háza udvarára erőszakosan behatolt, munkát, illetve keresetet s aratást követelt.”¹⁰ A tiszai középjárás főszolgabírójának jelentése további megvilágítását adja az eseményeknek. Szerinte „Törökszentmiklóson nem munkahiány, hanem gyorsan terjedő szocializmus van, – amin csodálkozni nem lehet, mert Klein Sándor szatócs nevére keresztkötés alatt érkező „Szabad szó” 50–60 példánya terjeszti a szocializmust.”¹¹

A törökszentmiklósi papok, jegyzők, földbirtokosok kísérlete nem járt sikerrel. Az általuk elfogadott alapszabályzat ellenére és a munkásvédő egyesület megszervezése ellenére annak általuk elképzelt működéséről nem hallunk, annál több adattal rendelkezünk viszont a szociáldemokrata mozgalom erősödésére vonatkozóan.

dr. Selmeczi László

IRODALOM

- ANTAL Árpád
1969 Olvasókönyv Szolnok megye történetéhez. Szolnok.
- GÁBOR Imréné
1959 A magyar Tanácsköztársaság plakátjai. Bp.
- HAJDÚ Tibor
1969 A magyarországi Tanácsköztársaság. Bp.
- KERÉK Béla
1969 Tetteik fényesen ragyognak. Törökszentmiklós forradalmi eseményei 1918–1919-ben. Debrecen. *Magyar Életrajzi Lexikon*. Főszerkesztő Kenyeres Ágnes. Bp. 1967.
- MUNKÁCSI Piroska
1959 A magyar Tanácsköztársaság plakátjai az Országos Széchényi Könyvtárban. Leíró katalógus. Bp.
- SZIGETI László
1969 Az államhatalom helyi szerveinek létrejötte, kiépülése és tevékenysége Szolnok városban a Tanácsköztársaság időszakában. Jászkunság.

JEGYZETEK

1 MUNKÁCSI Piroska, 1919, 127–8. 2 GÁBOR Imréné, 1919, 16–7. sz. plakát. 3 GÁBOR Imréné, 1959, 16. 4 HAJDÚ Tibor, 1969, 45. 5 HAJDÚ Tibor, 1969, 98. 6 <i>Magyar Életrajzi Lexikon</i>, 319. 7 HAJDÚ Tibor, 1969, 98. 8 SZIGETI László, 1969, 49.	9 KERÉK Béla 1969-ben megjelent művében csak nagyon változatosan tárgyalja ezt az időszakot, igaz nem is volt feladata a részletes taglalás. 10 ANTAL Árpád, 1969, 128. A megye alispánja a törökszentmiklósi munkások megfélemlítésére a belügyminisztertől a községi csendőrök megerősítését kéri. 11 ANTAL Árpád, 1969, 129. 12 KERÉK Béla, 1969, 19–21.

SZÓLÁSMONDÁSOK

Az alább közölt szólásmondásokhoz fűződő apró történetkék elmesélését egy régi feljegyzés ismertetésével kezdem. Ez a feljegyzés Karcag város 1771. évi protokollumában maradt fenn s érdekesen világítja meg azt a kérdést, hogy miképpen keletkezhetett egy-egy szólásmondás és miképpen terjedhetett el, kerülhetett közszájra.

Ez említett esztendő augusztus havának első napján a karcagi nemes tanács tanúvallatást tartott, bizonyos Pap Dániel nevezetű lakos panaszára, aki sejtetően valamiféle nadrágos ember lehetett. A beidézett tanúkhöz de eo utrum a következő kérdéseket intézték: „1.) Tudja-e, látta-e, hallotta-e a tanú, *miképpen vágta fel Pap Dániel a malacát?* 2.) Micsoda fundamentumon épül az a csúfos szó és ki által költetett a városban: felváglak, mint Pap Dániel a malacát?” Az 51 esztendő Kátai István vallomása alapján a nótárius ezt jegyezte be: „A fatens a maga műhelyében hallotta, hogy az ott levő emberek beszélették ennek előtte bizonyos idővel, hogy Pap Dániel a maga malacát a csürhére akarván szoktatni, az árkon való kis hídon által nem hajthatta, hanem egyik vissza szaladt és akkor Pap Dániel így szólott a vele lévő kis fiának: csak bocsásd fiam, majd felvágjuk otthon a , mely szavait Gazdag Pál meghallván, mindjárt Nagy Ferencéknél megbeszéllette és onnan gondolja, hogy származott ez a csúfolódó szó”. Az 55 éves Gazdag Pál annyit beismert, hogy a tavasszal „a maga háza végénél állván, látta, hogy Pap Dániel a maga gyermekével hajtotta volna ki a maga malacát a csürhére, de a malac vissza-vissza szaladt és egyszer hallotta, hogy osztán így szólt a gyermeknek Pap Dániel: csak bocsásd vissza fiam, majd felvágjuk otthon a”.

Úgy látszik azonban, hogy Gazdag Pálra még sem lehetett a vádat maradéktalanul rábizonyítani, mert a tanács másnapra újabb tanúkat idézett be és tovább nyomozódott. Ez alkalommal már így hangzott a vallató kérdés: „1.) Vallja meg a tanú letett hiti után, hogy hallotta-é Czina Mihálytól, Czina István fiától, Csordás Erzsók és Péter Vargáné hajadon leánytól ezen mocskos szókat mondani instans Pap Dániel úr ellen: majd felváglak, mint Pap Dani a malacát, mikor, kik előtt hallotta, vagy miért mondották légyen? 2.) Tudja-é azt valósággal, hogy ki költötte, vagy ki mondotta először azon mocskolódó s csúfolódó szókat és ki terjesztette el?” Tóth Mihályné, Kónya Ilona 27 éves tanú úgy vallott, hogy „Csordás Andrásné fiától hallotta sok rendben ezen szókat mondani: majd felváglak, mint Pap Dani a malacát, hasonlóképpen legbővebben hallotta Csordás Erzsóktól a maga házánál”. Dékány Istvánné is „jól hallotta sok ízben Csordás Erzsóktól ezen szókat mondani a maga házánál: majd felváglak, mint Pap Dani a malacát, a tanú gyermekeinek mondotta különösen ily szókkal: odább menj, mert majd felváglak, mint Pap Dani a malacát”. Tóth Gáspárné „egyik féltől sem hallotta ezen mocskolódó szókat, hanem nyolc esztendő leánykájától hallotta, kit is megszólítván, hogy kítől vette légyen ezen szókat:

majd felváglok, mint Pap Dani a malacát, kire a lányka felelt, hogy Csordás Erzsók-tól hallotta”. Kóródi Györgyné is Csordás Erzsók ellen vallott, mondván, hogy ezen mocskolódó szókat pedig sok ízben hallotta tőle”, több alkalmak közt Tóth Mihályéknál is.

Milyen ítéletet hozott a tanács ebben az ügyben? – arról nem szól a jegyzőkönyv. De bármilyet hozott is, Pap Dániel uram húzta a rövidebbet, mert a „csúfolódó szó”-nak, amit elfojtani igyekezett, éppen e perlekedés-el szórta szét legjobban a hírét.

* * *

Balkó Máttyás nevét is egy szólásmondás örökítette az utókorra. Ókelme arról volt ismeretes, hogy „gyűjtögető életmódot” folytatott. Az ő esetében ezt úgy kell érteni, hogy esténként a hóna alá fogott egy üres zsákot, olyat, amelyik nagyobbacska volt, elindult vele, ki a határba és megtöltve hozta haza. Mikor minek volt az évadja, azzal tömte meg. Egy szép holdvilágos estén például tengeriért ment ki valamelyik karcagi dűlőre. Roppantul értett hozzá, hogyan kell zajtalanul kukoricát törni. Igenám, de egy nyugtalan vén csősz, akinek az volt a passziója, hogy éjszaka is kóborolt, ahelyett, hogy a kunyhójában aludt volna, mint a többi, megneszelte az illetéktelen szorgalmat. Balkó viszont már későcske vette észre, hogy baj van, hiába oldott volna kereket, felismerte volna a vén kerülő. Mit gondolt hát, mit nem, a féligformán telt zsákot hirtelenséggel a feje alá gyűrte és a kukorica közé elnyúlva, édesdeden horkolni kezdett, mintha jó lelkiismerettel még naplementkor elnyomta volna az igazak álma. A tapintatlan vén kerülő azonban ahelyett, hogy lábujjhegyen tovább oldalgott volna, bele ragadt a vállába és addig rázta-rázpítálta, míg nagy dünnögve, álmosan fel nem nyitotta a szemét. „Mit csinálsz itt, hé?” Balkó ugyan mit mondhatott volna egyebet: „Szundítok, hallja kend, szundítok”. – Azóta, ha valaki nagyon tagadja, ami úgysis rávilágosodott már, arra azt szokták mondani: „*Szundít, mint Balkó!*”

* * *

Az ilyen notórius „gyűjtögetőket” hajdanában deresre fektették, vagy nyakvasba szorították. A nyakvassal aztán pellengérre állították a városháza kapujába, vagy a templom lépcsőjéhez, hogy hadd lássa mindenki, ki a tettes.

Ez a szerencsétlenség érte *Szapora Balázst* is, szegényfejét. Igazában nem így hívták őt, ezt a nevet csak úgy ragasztották rá, száraz keresztelőben, nagy családjára, sok gyerekére való tekintettel. Éppen a sok gyerek miatt vetemedett rá, hogy éjszakának idején egyik-másik udvarban összeszedje a tyúkokat, a ház előtt megeressze a hombársípot, felmenjen a padlásra, megássa a vermet stb. Egy ideig nem volt neki emiatt semmi baja. A hiba abból származott, hogy az efféle cselekedeteket egyre szaporábban gyakorolta, addig, míg egyszer rajtacsípték s akkor aztán minden rávilágosodott.

Vasárnap délelőtt ott dísztelenkedett Balázs a templom ajtajában s bizonyára elmormolt magában néhány pogány ígét. Nomeg hallgatta a károsultak fordított áldását. Egyik idősebb ismerőse is arra járván, oda szólt neki: „A bolha csípijen meg, Balázs! Hát hogy vagy?” Ókelme tettetett egykedvűséggel vállat rántott. „Köszönöm kérdését, bátyámuram, megvolnék, csak ez a mesterség, itt a nyakamban la, egy kicsit kényelmetlen”. – Innen ered a mondás: „*Kényelmetlen, mint Szapora Balázsnak a nyakvas!*”

Egy másik alkalommal, megint vétekben kapatván, deresre fektette a tanács szigor és huszonöt pálcát méretett a farára. Ez megtörténvén, ilyenformán fedtte a bíró: „No, látod-e, te haszontalan ember, nem jobb lenne igazán élni, ahelyett, hogy a deresen fekszel?” Miré Balázs: „Hát, bíró uram, elhevernék én a deresen, csak

ne ütnének”. – Azóta mondják az olyan emberre, aki javulni nem igen javul, de a büntetés miatt mindig panaszkodik: „*Elheverne a deresén, mint Szapora Balázs, csak ne ütnék*”.

Kara Marci meg éktelen káromkodásairól és hőzöngéseiről volt nevezetes személy. Mi tagadás, szitkozódni mindig jól tudtak a kunságiak, nagyotmondó ember is került köztük elvétve, de Marcin senki se tett túl. Mint lóval bánó, meg vadászgató ember, ezt a két tulajdonságát nagyon szépen kifejelesztette. Hanem egyszer csúnyán megjárta!

Akkoriban történt ez, amikor még nádasok borították a karcagi határ egyik részét, valamikor a múlt század derekán, s amikor még a nádasok erdejében farkasok tanyáztak. Hogy s hogy nem, éjszakai vadászgatás közben, valahol a Tolvajos tájékán, bele esett Marci egy mély farkasverembe, amelyet a juhászok ástak volt a nádas szélehez. Valahogyan csak kimászott, kapaszkodott volna belőle, ámde az volt a bökkenő, hogy egy nagy kani farkas akkor már ott lapult a verem fenekén. Mind a ketten megijedtek. Egyik se mert megmoccanni, hátat fordítani, nehogy a másik ráugorjon. A két átelleni sarokban kuporogva, valóban farkasszemet néztek egymással. Így virradt rájuk, mikor aztán vadászok vetődtek oda és lepuskázták az ordast. „Ejnye, komám – azt mondják Marcinak –, hát mért van a nyelved a szádban? Előbb is megszabadítunk, ha halljuk a hangod, nagyot kurjantva jól elkáromkodod magad!” Marci váltig restelkedett, de azért bevallotta, hiszen úgyis látták meszelt ábrázatát: Hiszen tudtam én, komám, hogy káromkodni kéne, de ez a beste farkas nagyon megszelídített!” – Így értjük meg, miért mondják, ha a fenekedő embert elhallgattatja valami: „*Megszelídítette, mint Kara Marcit a farkas!*”

De arra is van példa, hogy olykor a farkas is nagyon szépen bele illett némely emberi számításába!

Abban az időben történt egy ilyen eset, mikor már pusztulóban volt a nádasok világa s a jó búvóhelyek hiányában a farkasok elvadultak a kunsági tájakról s egyre ritkábban hallatódott, hogy itt, vagy ott feltűnt egy csikasz ordas és garázdálkodott a nyájban.

Szenzáció számba is ment tehát, amidőn Kacska Jankó, a fortélyos legény hírében álló juhász bojtár, az egyik ecsezugi karámnál azt jelentette a számadójának, hogy éjszakának idején két ízben is farkasok törtek a nyájra és négy szép birkát leöltek. Hiába hadakozott ellenük ónosfával, rézfokossal, hiába vetette meg neki a tört, annyit tudott csupán elérni, hogy nagyobb kárt nem csináltak, egyéb ártalmukra nem lehetett. Két birkának a tépett bőrét, diribdarabjait kiverte a foguk közül, de kettőnek még a montját is elcipelték.

Az öreg juhász a nyáj másik felével a határ távolabbi részén tanyázott akkor, s kegyetlenül káromkodott, hogy ilyen kárra jött haza. De még akkor káromkodott volna csak isenigazában, ha a valóságot tudja! Hogy csak egy kóbori farkas járt a karámnál s a gaz Jankó azzal is fele-fele alapon dolgozott: a nyomtalanul eltűnt két birka ára kisebb részben a szűre ujjában van, nagyobb részben pedig már az ágotai csárdás pénzes zacskójában. Ezt azonban nem sejtván, Jankót nem, csak a törbe ejtett farkast ütötte agyon. Meglátván az a kimúlt vadat, hegyeset köpvén rá, csalódottan szólt: „A fene rágott volna meg, beste farkasa, engem ugyan cserben hagyta!” Arra számított ugyanis, hogy annak az ürügyével egy-két birka árát még elteheti.

A neláss-nehallj kisbojtár tanúja volt Jankó kifakadásának és így idő múltán kitudódott az eset s a pásztorok körében sokáig emlegették. Ma is mondják arra az emberre, akinek nem válik be csalafinta számítása: „*Cserben hagyta, mint Kacska Jankót a farkas!*”

Szűcs Sándor